

Girls' barriers to access secondary education¹

Kız öğrencilerin ortaöğretime devamlarının önündeki engeller

Fidel Öksüz Çal²
Ayşe Balcı Karaboğa³

Abstract

The purpose of this study is to understand the barriers to education from the perspectives of girls those who can not continue their secondary education. 26 girls who graduated from primary education in 2011-2012 academic year and did not enroll in secondary education in Mersin province participated in the research.

In this study, interview method was used. The interview form used in data collection was developed by the researchers depending on the review the literature. The interview form includes 26 questions about family related barriers, school-based barriers, and socio-cultural barriers that are considered to represent the main dimensions of barriers in front of secondary school attendance of girls. The interview form was administered on a sample consisting of 26 girls who completed primary education but did not register to secondary education in Akdeniz (14 participants), in Toroslar (7 participants) and Yenişehir (5 participants) which are central districts of Mersin. The interviews have been tape recorded by getting the permission from the participants. The recorded interviews were content analyzed. According to the results of the analysis, the barriers preventing girls to continue their secondary education were determined as: "barriers based on family characteristics", "barriers based on gender", "barriers based on

Özet

Bu çalışmanın amacı ortaöğretime devam edemeyen kız öğrencilerin eğitime devamlarının önündeki engellerin anlaşılmasıdır. Araştırmaya 2011-2012 eğitim öğretim yılında Mersin ili merkez ilçelerinde ilköğretimden mezun olan ancak ortaöğretime kayıt yaptırmayan kız öğrenciler katılmıştır.

Bu çalışmada görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme formu, kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki engelleri temsil ettiği düşünülen aileye bağlı engeller, okula bağlı engeller ve sosyo kültürel engeller başlıklarında 26 soruyu kapsamaktadır. Mersin ili merkez ilçelerinde ilköğretim okullarından mezun olan ancak ortaöğretime kayıt yaptırmayan Akdeniz'de 14 katılımcı, Toroslar'da 7 katılımcı ve Yenişehir'de 5 katılımcı olmak üzere toplamda 26 kız öğrencinin oluşturduğu bir örneklem grubu üzerinde uygulanmıştır. Görüşmeler katılımcıların izni alınarak ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Kaydedilen görüşmeler yazılı hale getirilmiş ve görüşme dökümleri üzerinde içerik analiz yapılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki engeller "aile özelliklerine bağlı engeller", "cinsiyet özelliklerine bağlı engeller", "öğrenci özelliklerine bağlı engeller", "okul özelliklerine bağlı engeller" ve "sosyal çevre özelliklerine bağlı engeller" olmak üzere beş tema altında

¹ This article is based on a master's thesis prepared by Fidel Öksüz at Mersin University Institute of Educational Sciences, Department of Educational Administration, Inspection Planning and Economics.

² M.A., fideloksuz@gmail.com

³ Prof. Dr., Mersin University Institute of Educational Sciences, Department of Educational Administration, Inspection Planning and Economics, abalci@mersin.edu.tr

student characteristics”, “barriers based on school characteristics” and “barriers based on social environment”.

Results of the research showed that social and economic incapacities of families, the negative attitudes towards girls’ education, traditional gender stereotypes, low academic achievement levels at primary education, negative relationship among the peers and teachers, secondary school attendance costs, negative attitudes of social environment against the girls’s education have effect on girls’ access to secondary education.

Keywords: Schooling of girls; secondary education; barriers to secondary education; gender inequality.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

toplanmıştır.

Araştırma sonucunda ailelerin sosyal ve ekonomik kaynaklarının kısıtlı olmasının ve eğitime bakış açılarının olumsuz olmasının, kız çocuklarına ilişkin geleneksel cinsiyet kalıpyargıların, öğrencilerin ilköğretim düzeyindeki akademik başarılarının düşük olmasının, akranlarla ve öğretmenlerle kurulan olumsuz ilişkilerin, ortaöğretimin masraflı olmasının ayrıca sosyal çevrenin kız çocukların eğitimine ilişkin olumsuz bakış açılarının kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önünde engeller oluşturduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kız öğrencilerin okullarına; ortaöğretim; ortaöğretime devam engelleri; cinsiyet eşitsizliği.

GİRİŞ

Eğitim, toplumların ekonomik ve sosyal niteliklerini belirleyen, bireylerin fiziksel, sosyal, bilişsel ve duygusal gelişimlerini doğrudan etkileyen önemli bir süreçtir. Toplumların beklentilerini karşılayacak vatandaş, ekonominin gerektirdiği iş gücünü yetiştirilmesi ve bireysel gelişime katkı sunması bakımından düşünüldüğünde eğitim hem toplumsal hem de bireysel beklentilerin bulunduğu önemli bir yatırım alanını oluşturmaktadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma sürecinde genç nüfusun etkililiği göz önünde bulundurulduğunda ise genç neslin bilgi ve becerilerini geliştirmeyi amaçlayan ortaöğretim düzeyindeki eğitim önem kazanmaktadır.

Ortaöğretim, ilköğretim ile yükseköğretim ve çalışma yaşamı arasında köprü görevi görmekte ve bu düzeyi tamamlayan öğrencilerin iş gücüne katılma olasılıkları artmaktadır (Dünya Bankası, 2005; ERG, 2012). Ortaöğretim düzeyi bu yönüyle ülkenin ekonomik büyümesine katkı sunmakta ve bireylerin kazanç düzeylerini artırmaktadır. Bu durum özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından ortaöğretim düzeyine yatırım yapılmasını kaçınılmaz kılmaktadır (UNESCO, 2012).

Ortaöğretim düzeyindeki eğitimin getirilerini ekonomik büyümeye katkı, sağlık koşullarını iyileştirmeye katkı, demokrasinin gelişmesine katkı, kişilik gelişimine katkı ve yükseköğretime katkı boyutlarında incelemek mümkündür.

Ekonominin hızlı büyümesi bilginin yaratılması, edinilmesi, dağıtılması ve kullanımına bağlıdır. Bu durum eğitilmiş ve beceri kazanmış bir nüfus gerektirmektedir (Dünya Bankası, 2005). Teknolojik değişim ve gelişmeler temel eğitimde kazanılanların üstünde bilgi ve beceriler gerektirmektedir. Bireylerin eğitim düzeyi arttıkça teknik değişimlere uyum sağlamak kolaylaşacak böylece ekonomik büyüme de hızlanacaktır (Habacı, Ürker, İncekara, Atıcı ve Habacı, 2013). Bu nedenle eğitilmiş işçilerin işgücü piyasasına katılım olanağı alt düzey eğitim alan işçilerden daha yüksektir (Blöndal, Field, Girouard, 2002). Ekonomik ve sosyal kalkınma politikalarında üzerinde durulan önemli bir konu ise kadınların eğitimidir. Ekonomik büyüme, sosyal kalkınma, çevrenin korunması ve sosyal adaletin gerçekleşmesi kalkınma sürecine kadınların ve erkeklerin tam ve eşit katılımını, kadınların ekonomik ve sosyal kalkınmanın vazgeçilmez unsurları olarak görülmesini gerektirmektedir (Yumuş, 2011). Bu nedenle kalkınma politikalarında ele alınan önemli bir konu eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıdır. Kadınların eğitimi ekonomik kalkınma sürecinde erkeklere oranla daha fazla getiri sağlamaktadır. Alanyazında yapılan çalışmalar

incelendiğinde kadınların eğitiminin getirilerinin erkeklerin eğitimine oranla daha fazla olduğu gözlenmektedir (Dolar ve Gatti, 1999; Psacharopoulos ve Patrinos, 2004; Tansel, 2010). Psacharopoulos ve Patrinos (2004) farklı ülkelerde son yıllarda eğitimin getirisi üzerine yapılmış araştırmaları derledikleri çalışmalarında bir yıl daha fazla eğitim almanın ortalama getirisinin %10 olduğunu, eğitim düzeyinin artmasının ise kadınlar için getirisinin %9,8, erkekler için ise %8,7 olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca kadınlar için getirisi en yüksek olan eğitim düzeyinin ortaöğretim, erkekler içinse ilköğretim olduğuna dikkat çekmişlerdir. Türkiye’de yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar gözlenmiştir. Tansel ve Daoud (2011) 2004-2008 yılları arasında Türkiye ve Filistin’de eğitimin getirilerini inceledikleri karşılaştırmalı çalışmalarında kadınların eğitiminin getirisinin daha yüksek olduğunu gözlemişlerdir. Bu çalışmada 2008 yılında eğitimin getirisi katsayısının Türkiye’de kadınlar için % 14,4 ve erkekler için % 10,3, Filistin’de ise kadınlar için % 6,9, erkekler için ise % 3,8 olduğunu belirlemişlerdir. Bu sonuçlar kız çocuklarının ortaöğretime devam etmelerinin sağlayacağı katkıları da işaret etmesi bakımından önemlidir. Kadınlar eğitim yoluyla yaşam kalitelerini arttıracak bilgiye erişebilme olanağı edinerek iş bulma olanaklarını artırmakta böylece başkalarına bağımlı yaşamaktan kurtulmaktadırlar (Yalın, Levent, Eroğlu, Cerrah, Sundur, 2005). Eğitim düzeyi artan kadınların iş gücüne katılımları ise kişisel ve milli gelirden önemli artışlar sağlamaktadır (Schultz, 1993).

Bireylerin kişisel gelir düzeylerinin artması milli gelirin de artmasını sağlayarak yoksulluğu azaltacaktır. Ayrıca eğitimin ülke politikalarının uygulanmasında, vergilerin ödenmesinde ve bilinçli tüketim konusunda bireylere kazandırdığı sorumluluklar da milli gelirden önemli artış sağlayacaktır (Öztürk, 2005).

Eğitim düzeyi ile ülkelerin sağlık standartları arasında da paralel ilişkiler söz konusudur. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde eğitim ile sağlıklı olma arasında güçlü bağlar bulunmaktadır. Eğitim düzeyinin artması hastalık oranlarını ve ölüm oranlarını önemli ölçüde azaltmaktadır (Dünya Bankası, 2005). Özellikle kız öğrencilerin eğitime katılım oranlarının artması doğum oranları ile anne ve çocuk ölümlerini azaltmakta ve toplumların demografik özelliklerinin iyileşmesinde temel rol oynamaktadır (Kavazanjan, 2010).

Bireylerin eğitim düzeyinin yükselmesi, ülkedeki demokratik kurumların daha iyi işlemesine olanak tanımaktadır (Öztürk, 2005). McMahan (1999) ise eğitim düzeyinin artmasının demokratikleşme sürecine katkı sunduğunu belirtmekte ve bu durumun ekonomik büyüme üzerinde de etkili olduğunu dikkat çekmektedir. Demokratikleşme süreci insan haklarının ve uzun vadede siyasi istikrarın gelişmesini sağlamaktadır. Bu durum fiziksel sermayeye yatırım oranlarının yükselmesini sağlayarak ekonomik büyümeyi dolaylı olarak etkilemektedir. Ortaöğretim basamağı sosyal sermaye oluşumuna katkı sağlaması, suç faaliyetlerinin ve tutukluluğun azaltılmasına yardımcı olması bakımından önemlidir (Dünya Bankası, 2005). Kadınların eğitim düzeyinin artması siyasal ve sosyal aktörler olarak güçlenmelerine olanak sağlayacak ve toplumsal katılım ve demokrasi sürecini olumlu yönde etkileyecektir (Dünya Bankası, 2011). Bu durum toplumdaki hoşgörü ve anlayışı geliştirecek, sorunlara bulunan çözüm önerilerini zenginleştirecek ayrıca farklılıklara saygı duyulmasını sağlayacaktır (Yalın ve diğerleri, 2005).

Ortaöğretim basamağı bireylerin gelişim düzeyleri açısından düşünüldüğünde, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin farkına vardığı, toplumsal duyarlılık kazandığı, sosyal ilişkiler geliştirdiği ergenlik dönemini ve “kimlik kazanımı” sürecini karşılamaktadır. Bu süreçte fizyolojik olarak değişen ve toplum tarafından yetişkin olarak nitelendirilen bireyler, kendilerine ilişkin soruları cevaplamaya, değişimleri anlamaya ve kendilerini tanımaya ihtiyaç duymakta ve kimlik duygusu edinmeye başlamaktadır (Gültekin, 2001). Eğitim bireylerin toplumsallaşma ve kimlik gelişimlerinin yanında çevre bilinci edinmelerinde de önemli rol üstlenmektedir. McMahan (1999), özellikle ortaöğretim düzeyindeki eğitimin çevrenin korunmasına önemli katkılar sağladığını, su ve çevre kirliliğini azalttığını ve ormanların zarar görmesini engellediğini belirtmektedir. Bu durum ortaöğretimin bireylerin kişilik özelliklerinin yanında ülke ekonomisine sunduğu katkıyı işaret etmesi bakımından da ayrıca önem kazanmaktadır. Bireysel yeteneklerin gelişiminde önemli rol oynayan

eğitim, kadınlara kendilerinin, ailelerinin ve yaşadıkları toplumun yaşam fırsatlarını dönüştürme olanakları sunmaktadır (Levine, aktaran Tan, 2011).

Ortaöğretim düzeyi, öğrencilerin gelişmesini ve ilerlemesini sağlayan önemli bir yoldur. Bu düzeyde edinilen bilgi ve beceriler öğrencilerin yükseköğretimle ilgili beklenti ve tercihlerinin de önemli belirleyicisidir (Dünya Bankası, 2005). Bu açıdan düşünüldüğünde de öğrencilerin ilgi ve istekleri doğrultusunda yönlendirilebilmelerinin en etkili yollarından biri ortaöğretime katılımlarının sağlanması olduğu söylenebilir. Kadınların eğitim düzeyinin önemli getirilerinden biri de eğitime katılım oranlarını arttırmasıdır. Birçok ülkede anne ve babaların okullaşma düzeyleri ile çocukların ulaştığı eğitim düzeyleri arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır (Dünya Bankası, 2011). Tansel (2002) özellikle annenin eğitim düzeyinin kız çocukların eğitime katılımları üzerindeki önemli belirleyenlerden biri olduğuna dikkat çekmektedir.

Kadınların eğitiminin bireysel ve toplumsal getirileri düşünüldüğünde kız çocuklarının ortaöğretim düzeyine katılımlarının önemi de açığa çıkmaktadır. İş gücüne katılım için gerekli bilgi ve becerileri kazandırması, sağlık bilinci geliştirmesi, erken evlilikleri önlemesi, doğurganlık oranlarını azaltması gibi getirileri ortaöğretime devamı kaçınılmaz hale getirmektedir. Rihani (2006) kız çocuklarının özellikle ortaöğretime devamının toplum açısından beş önemli getirisi olduğunu belirtmektedir. Bu getirileri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. Kızların ortaöğretime devamı ortaöğretim kurumlarının açılması yönünde baskı oluşturacak, okul sayısının artması ve okula uzaklığın azalması ise velilerin okula bağlılıklarını arttırarak eğitim kalitesini yükseltecektir.

2. Ortaöğretim düzeyi öğrencilere demokratik katılımı ve değişimi sağlayan eleştirel düşünme becerileri kazandıracak, ekonomik olanakları arttıracak ve şiddet ve suç eğilimlerini önleyecektir.

3. Kızların ortaöğretime katılımı bebek ölüm oranlarını azaltacak, çocukların beslenme ve aşılama oranlarını arttıracak, doğurganlık oranlarını düşürecek ve istenmeyen hamilelikleri engelleyecektir.

4. Ortaöğretim düzeyi kızlara sağlık bilinci kazandırmada önemli bir pencere açmakta ve hastalık durumlarında nasıl davranacağını kazandırmaktadır. Kızların ortaöğretime devamı özellikle AIDS, HIV gibi hastalıkları azaltacaktır.

5. Kızların ortaöğretime devamı gelir düzeyini yükselterek yoksulluğu azaltmakta da yardımcı olacaktır (Rihani, 2006, ss. 6-12).

Toplumsal ve bireysel getiriler göz önüne alındığında, bireylerin ilgi ve yeteneklerini geliştirme sürecinde eğitim hizmetlerine ve eğitimsel kaynaklara eşit ölçüde ulaşabilmesi oldukça önem kazanmaktadır (Tezcan, 1985). Eğitimde fırsat eşitliği, bir ülkedeki bütün yurttaşların eğitim olanaklarından eşit olarak yararlanmalarını ifade etmektedir. Eğitim hakkından kadın ve erkeklerin eşit olarak yararlanabilmesi için toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve eğitimin toplumsal değer ve dinamikleri, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyecek biçimde dönüştürmesi gerekmektedir (Eğitim Reformu Girişimi [ERG], 2012). Toplumsal değer ve dinamiklerin toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyecek biçimde dönüşmesi ise kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yaşamdaki konumlarını güçlendirmek, hak, fırsat ve imkandan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamakla mümkün olacaktır (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü [KSGM], 2008). Bu durumun en etkili anahtarı ise yine eğitimin kendisidir. Çünkü kadınların güçlenmesi, üretim sürecine ve işgücüne katılımı, sağlık ve sosyal hizmetlerden yararlanabilmesi, yaşamı üzerinde denetim gücünü artırması, karar alma ve siyaset mekanizmalarına katılımı eğitim aracılığıyla gerçekleşmektedir (Yumuş, 2011).

Türkiye’de eğitime erişimde yaşanan eşitsizliklerin önemli bir boyutunu cinsiyet faktörü oluşturmaktadır. Özellikle üst öğrenim basamaklarında kızlar ve erkeklerin okullaşma oranları ilköğretime oranla azalmakla birlikte cinsiyetler arasındaki fark açılmaktadır (Tan, 2010).

2002-2014 yıllarına ilişkin eğitime katılım oranları incelendiğinde eğitimin farklı kademelerine ilişkin cinsiyet eşitsizliğinin olduğu gözlenmektedir. 2002-2003 eğitim öğretim döneminde; ilköğretim düzeyine erkekler %96,20, kadınlar %88,45; ortaöğretim düzeyine erkekler

%53,01, kadınlar %42,97; yükseköğretim düzeyinde erkekler %13,75, kadınlar %12,17 oranında katılım göstermektedir. 2011-2012 eğitim öğretim döneminde ise ilköğretim düzeyine erkekler %98,77, kadınlar %98,56; ortaöğretim düzeyine erkekler %68,53, kadınlar %66,14; yükseköğretim düzeyinde erkekler %35,59, kadınlar %35,42 oranında katılım göstermektedir (MEB Örgün Eğitim İstatistiklerinden 2015-2016).

30 Mart 2012 tarihli değişiklikle ilköğretim kademesi ilkokul ve ortaokul olarak bölünmüş, ortaöğretim zorunlu eğitim süresine dahil edilmiştir. Bu nedenle 2012-2016 yılları arasındaki okullaşma oranlarını ayrı bir tablo üzerinde incelemek daha doğru olacaktır.

Tablo 1. 2012-2016 yılına ilişkin net okullaşma oranları (%)

	2012-2013			2013-2014			2014-2015			2015-2016		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İlkokul	98,86	98,81	98,92	99,57	99,53	99,61	96,30	96,04	96,30	94,87	94,54	95,22
Ortaokul	93,09	93,19	92,98	94,52	94,57	94,47	94,35	94,39	94,30	94,39	94,36	94,43
Ortaöğretim	70,06	70,77	69,31	76,65	77,22	76,05	79,37	79,46	79,26	79,79	79,36	80,24
Yükseköğretim	38,50	38,40	38,61	39,89	38,90	40,93	39,49	37,95	41,10	-	-	-

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri'nden (2015-2016) yararlanarak düzenlenmiştir.

Tablo üzerinde de görüldüğü gibi ortaöğretimde okullaşma oranları geçmiş yıllara oranla artış göstermiştir. Ancak nüfusun genç yaş yapısı ve büyüklüğü göz önüne alındığında bu oranların yeterli olmadığını söylemek mümkündür. Kız ve erkek öğrencilerin okullaşma oranları arasındaki fark geçmiş yıllara oranla önemli ölçüde azalsa da hala eşitlik sağlanamadığı görülmektedir. Ayrıca bu verilerde okullaşma oranlarının hesaplanmasına açık öğretim de dahil edilmektedir. Net değerde ortaokul verilerine açık öğretim dahil edilmezken, ortaöğretim seviyesindeki okullaşma oranlarına açık öğretim lisesi dahil edilmiştir (ERG, 2016).

Tablo 1 verilerinin değerlendirilmesinde üzerinde durulması gereken önemli noktalardan biri de istatistiksel verilerin hazırlanırken mezuniyet durumu bilgisinden değil okula kayıt olma bilgisinden hareket edilerek hazırlanmasıdır. Bu durum ortaöğretimde kayıtlı görünen bu kız çocuklarının ne kadarlık bir oranının bu düzeyi tamamlayacağına ilişkin kesin bir fikir vermemektedir (UNITED NATIONS, 2012).

Eğitimin ekonomik ve toplumsal gelişmedeki rolü düşünüldüğünde okullaşma oranları ile istihdam oranlarının birlikte incelenmesi eğitim düzeyinin artmasının getirilerini değerlendirmede daha etkili sonuçlar verecektir. Aşağıdaki tabloda 2014 ve 2015 yıllarına ilişkin 15-24 yaş nüfusun farklı eğitim düzeyi ve cinsiyete göre istihdam oranları yer almaktadır.

Tablo 2. 15-24 yaş nüfusun eğitim düzeyi ve cinsiyete göre istihdam oranları (%)

	2014 (%)		2015 (%)	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Okuma Yazma Bilmeyen	19,3	26	20,3	27,3
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	22,6	66,2	24,5	65,3
İlkokul	14,8	29,9	17,1	30,4
İlköğretim	19,6	48,4	22,9	54,8
Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul	5,1	18,3	8,1	21
Genel Lise	17,8	31,8	19,2	31,7
Lise Dengi Mesleki Okul	31,9	53,4	33,4	54,8
Yüksek Öğretim)	46,3	59,1	45,9	62,8

Kaynak: TÜİK Eğitim ve iş gücü istatistikleri veritabanı

Tablo 2 incelendiğinde üst eğitim düzeylerinde istihdam oranlarının daha yüksek olduğu ancak bütün eğitim düzeylerinde kadınların istihdam oranlarının erkeklerden düşük olduğu görülmektedir. Kadınların farklı eğitim düzeylerine ilişkin verilere bakıldığında ise eğitim düzeyinin artmasının istihdam oranlarını ve iş gücüne katılımı artırdığını söylemek mümkündür.

İlgili alanyazın incelendiğinde kız öğrencilerin farklı eğitim kademelerine katılımlarının önünde aile, okul ve sosyo kültürel çevrenin özelliklerinden kaynaklanan çeşitli engeller olduğu görülmektedir. Ailelerin gelir düzeyinin ve eğitim düzeyinin düşük olması, ailede yaşayan birey sayısının fazla olması, ebeveynlerin statüsü, kız ve erkek çocuklarına ilişkin geleneksel rol beklentileri kız öğrencilerin eğitime katılımlarının önünde engel oluşturabilmektedir (Tansel, 2002; Rankin ve Aytaç, 2006; Roby, Lambert ve Lambert, 2009; UNICEF, 1995).

Aile özelliklerinin yanında ülkenin eğitim politikaları ve uygulamaları da kız öğrencilerin eğitime katılımını önemli ölçüde belirleyebilmektedir. Okul sayısının az olması, okula uzaklık, okul güvenliğinin sağlanmaması, müfredat ve öğretim yöntemlerinin geleneksel cinsiyet kalıpyargıları barındırması gibi faktörler de kız öğrencilerin eğitime katılımı konusunda ele alınan diğer önemli başlıklardandır (Kane, 2004; UNESCO, 2012a).

Kız öğrencilerin eğitime katılımları üzerinde etkili olan başka bir faktör de toplumun kültürel özellikleri ve değer yargılarıdır. Yaşanılan kültürün eğitime ilişkin düşünceleri, kadınların hak ve sorumluluklarına ilişkin kültürel düşünce ve uygulamalar eğitime katılımı belirleyebilmektedir (Kane, 2004). Ataerkil ve geleneksel toplum değerleri, kadın ve erkeklere ilişkin geleneksel cinsiyet rol kalıpları, erken yaşta evlilik gibi durumlar kızların özellikle üst öğrenim basamaklarına katılımını engelleyebilmektedir (UNICEF, 1995; Kane, 2004; Doğutaş, 2011).

Bu çalışmada daha önce yapılan araştırmaların bulguları ve sonuçları değerlendirilmiş ve kız öğrencilerin ortaöğretim basamağına katılımlarının önündeki engeller aile özellikleri, okul özellikleri ve sosyo-kültürel özelliklere ilişkin engeller bağlamında araştırılarak ve engellerin nedenleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Araştırmanın genel amacı Mersin ili merkez ilçelerinde 2011-2012 eğitim öğretim yılında ilköğretim okullarından mezun olan ancak ortaöğretime devam edemeyen kız öğrencilerin eğitime devamlarının önündeki engelleri kendi bakış açılarından belirlemektir. Bu doğrultuda yanıt aranan problemler şunlardır;

1. Kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki aile özelliklerine bağlı engeller nelerdir?
2. Kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki okul özelliklerine bağlı engeller nelerdir?
3. Kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki sosyal kültürel özelliklere bağlı engeller nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri, sosyal olayların ve olguların doğasını anlamaya ve yorumlamaya yöneldiği için pozitivist paradigmaya dayanan yöntemlerden farklılık göstermektedir. Pozitivist paradigmaya dayanan yöntemler, gerçekliği, neden sonuç ilişkileri ile açıklanabilen ve sayısallaştırılarak genellenebilen bir olgu olarak ele almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2007). Pozitivist araştırmacılar insanlar için ölçülebilir ve belli ölçüde kesin olan tek bir gerçeğin var olduğunu söyleyen ontolojik inanca sahiptirler (Glesne, 2012). Yorumlamacı yaklaşımlar ise gerçekliği sosyal ortamda oluşan, karmaşık ve sürekli değişen bir durum olarak değerlendirmektedirler (Glesne, 2012). Yorumlamacı yaklaşımı kullanan araştırmacılar insanların kendilerini ve sosyal çevrelerini nasıl anlamlandırdıklarına odaklanmakta ve sosyal problemleri altında yatan nedenlerle birlikte açıklamaya çalışmaktadırlar (Ritchie ve Lewis, 2003).

Bu çalışmada ilköğretimden mezun olan ancak ortaöğretim basamağına devam edemeyen kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki engeller ele alınmaktadır. Öğrencilerin okullaşma oranlarına ilişkin sayısal veriler eğitime erişimin önündeki engeller hakkında ayrıntılı bilgi

sunamamaktadır. Üst öğrenim basamaklarına devam edemeyen kız öğrencilerin araştırma sürecine dahil edilmesi ve devam etmelerine yönelik engelleri kendi yaşantılarından yola çıkarak ifade etmeleri, bu konu hakkında detaylı bilgi sağlanmasına olanak tanınması bakımından önemlidir. Bu çalışmada öncelikli amaç genellenebilecek gerçeklerin aranması değil kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki engellerin resminin çizilmesidir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2011-2012 eğitim öğretim yılında Mersin ili merkez ilçelerindeki (Akdeniz, Toroslar, Yenişehir, Mezitli) ilköğretim okullarından mezun olan ancak ortaöğretime kayıt yaptırmayan 688 kız öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin ilçelere göre dağılımı şu şekildedir; Akdeniz ilçesinde 497 öğrenci, Toroslar ilçesinde 146 öğrenci, Yenişehir ilçesinde ise 45 öğrencidir. Mezitli ilçesinde ilgili kurumlardan ortaöğretime kız öğrencilerin tamamının devamının sağlandığı yönünde elde edinilen bilgiye göre Mezitli ilçesi araştırmaya dahil edilememiştir.

Araştırma evreninde farklı ilçelerin olması ve her ilçede farklı okul bölgelerinde ortaöğretime devam edemeyen kız öğrencilerin bulunması maksimum çeşitlilik örnekleme yönteminin kullanılmasına neden olmuştur. Küçük bir örneklem grubu ile araştırma konusu hakkında detaylı bilgi sunması açısından birey çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmak amaçlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2007). Ayrıca örneklemedeki katılımcılara başka katılımcılar aracılığıyla ulaşılarak kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Örneklem seçiminde üç merkez ilçe Milli Eğitim Müdürlüklerinden elde edilen ilköğretim okullarından mezun olan ancak ortaöğretim kurumlarına kayıt yaptırmayan kız öğrenci sayılarına ilişkin veriler dikkate alınarak görüşmeciler farklı okul bölgelerinden seçilmiştir. Ayrıca okul bölgelerinin uzaklığı dikkate alınarak her ilçe içinde hem merkezden hem de merkeze uzak okullardan katılımcı seçilmiştir. Akdeniz ilçesinde ortaöğretime kayıt yaptırmayan kız öğrencilerin sayısı diğer ilçelere oranla yüksek olduğu için bu ilçede 6 okul bölgesi gezilerek 14 katılımcıya ulaşılmıştır. Toroslar ilçesinde 4 okul bölgesi gezilerek 7 katılımcıya, Yenişehir ilçesinde ise 2 okul bölgesi gezilerek 5 katılımcıya ulaşılmıştır. Görüşmelerin yapılabilmesi için 65 öğrenci ile iletişime geçilmiş ancak görüşmeler toplamda 26 kişiyle gerçekleştirilebilmiş ve analizler bu öğrencilerle gerçekleştirilen görüşmeler üzerinden yapılmıştır. Örneklemi oluşturan katılımcılar 14-17 yaş aralığında bulunmaktadır. Katılımcıların aileleri 20-30 yıl önce Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nden göç ederek Mersin'e yerleşmiştir. Aileler kalabalık bir yapıya sahiptir ve gelir düzeyleri düşüktür. Aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla çocuklar da iş gücüne katılmaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu da iş gücüne katılmaktadır ve 2011-2012 eğitim döneminden sonra okula devam edememiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama tekniği olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma çalışmalarında sık kullanılan görüşme yöntemi katılımcıların ilgi, görüş, tutum ve davranışlarını anlamaya çalışmaktadır. Ritchie ve Lewis (2003), görüşme tekniğinin görüşmeci ile araştırmacı arasında doğal bir etkileşim olması, detaylı cevaplar için araştırmacıya sonda sorular sorma ve görüşmecilere kendi dilleri ile konuşma olanağı tanınması, yüz yüze yapılması bakımından araştırmacıya esneklik sağladığını belirtmektedir. Bu nedenle araştırmada görüşme tekniği kullanılmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun hazırlanması aşamasında öncelikle ilgili alanyazın taraması gerçekleştirilmiştir. Alanyazın taramasında konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelenmiş ve görüşmede kullanılacak sorular oluşturulmuştur. Görüşme soruları hazırlanırken alanyazın taraması sırasında elde edilen araştırma konusuna ilişkin aile özellikleri, okul özellikleri ve sosyo kültürel özellikler boyutları göz önünde bulundurulmuştur. Hazırlanan görüşme formu eğitim yönetimi, teftişi, planlaması ve ekonomisi alanından iki, sosyoloji alanından bir uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri sonrasında yeniden düzenlenen görüşme formu pilot uygulama amacıyla 2 görüşmeciye uygulanmıştır. Pilot görüşmeler sonrasında

bazı soruların daha açık ve anlaşılır olmasına yönelik gerekli düzeltmeler yapılmış bazı sorular için de alternatif sorular ve sonda sorular oluşturulmuştur. Yapılan değişiklikler sonucu yeniden düzenlenen görüşme formu aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 3. Görüşme Soruları

Okul Özellikleri	<p>1. Okula nerede başladınız? Toplam kaç yıl eğitim gördünüz?</p> <p>2. Okul hayatınız nasıl geçti? Hatırladığınız en güzel yönleri nelerdi? En sıkıntılı yönleri nelerdi?</p> <p>3. Hep aynı okulda mı okudunuz? Okul değişikliği oldu mu? (Evet) Bu durum sizi nasıl etkiledi?</p> <p>4. İlköğretim aşamasındaki başarı durumunuz nasıldı? (Başarılı/Başarısız) Hangi derslerde ya da konularda başarılı/başarısız olduğunuzu düşünüyorsunuz?</p> <p>5. Okul hayatınızda ne tür sorunlarla karşılaştınız? Bunlar arasında eğitiminize devam etmemenize neden olan sorunlar var mıdır?</p> <p>6. Öğretmenlerinizle ilişkileriniz nasıldı?</p> <p>7. İlköğretileri bitirmenin size ne gibi katkıları / faydaları oldu? Bu katkıları gelecek hayatınızda nasıl kullanabilirsiniz?</p> <p>8. Okuldan ayrılma durumunuz ilk ne zaman / nerede / nasıl / gündeme geldi ya da konuşulmaya başlandı?</p> <p>9. Bu durum karşısında tepkiniz ne oldu? Neler hissettiniz? Eğitiminize devam edemeyeceğiniz hangi nedenlere bağlı olarak anlatıldı size?</p> <p>10. Sizce eğitiminize devam etmeme nedenleriniz nelerdi? Sizce bunlardan hangisi ilk sırada gelir?</p> <p>11. Okula devam etmek ister miydiniz? Neden?</p>
Aile Özellikleri	<p>12. a) Ailenizin (anne ve baba) eğitime bakış açısı nasıldır? b) Aileniz eğitimi nasıl değerlendirmektedir?</p> <p>13. Annenizin ve babanızın eğitim düzeyi nedir? Kaçınıcı sınıfa kadar okula devam etmişler? a) Sizce anne ve babanızın yeterli eğitim almaması sizin yaşamınızı nasıl etkilemektedir? b) Anne ve babanız yeterli eğitim almış olsaydı yaşamınızda nelerin farklı olacağını düşünüyorsunuz?</p> <p>14. Okula gittiğiniz dönemlerde aileniz ne sıklıkta okula gelirdi?</p> <p>15. Kaç kardeşiniz var? Kardeşleriniz kaç yaşındalar? Hangi kardeşleriniz okula devam ediyor?</p> <p>16. Evde çocukların okula gitmesine ilişkin kararları kim verir? Bu kararı vermesinde neler etkilidir?</p> <p>17. Ailenizin geçim kaynakları nelerdir? Evde kimler çalışıyor? Aile bütçesine kimler katkıda bulunuyor?</p> <p>18. Siz çalışıyor musunuz? Çalıştığınız işi nasıl buldunuz?</p> <p>19. Sizce okula devam etmiş ve eğitiminizi tamamlamış olsaydınız ne gibi iş imkanları edinirdiniz?</p>
Sosyo Kültürel Özellikler	<p>20. Oturduğunuz çevrede kadınların günlük yaşamı nasıl? Hangi sorumlulukları üstleniyorlar ya da hangi işlerde çalışıyorlar?</p> <p>21. Siz evde hangi sorumlulukları üstleniyorsunuz? Bunların okula etkisi oluyor muydu?</p> <p>22. İlköğretimdeki sınıf arkadaşlarınız (kız arkadaşlarınız) okula devam ediyor mu? Devam etmeyenler hangi nedenlerle okulu bıraktı?</p>

- 23.** Oturduğunuz çevrede bulunan insanlar özellikle kızların eğitim görmelerini nasıl karşılıyorlar?
- 24.** Sizce, kadınların eğitim görmeleri yaşamlarını nasıl etkiler? Onlara nasıl kolaylıklar sağlar?
- 25.** Sizce kadınların eğitime devam etmelerinin önündeki engeller nelerdir?
- 26.** Eğitimine devam edemeyen sizin gibi başka kızlar da var. Sizin ve benzer durumdaki arkadaşlarınızın eğitime devamları konusunda neler yapılmasını istersiniz? Kimler (kişi, okul, aile, öğretmen vb.) bu süreçte etkili olabilir? Sizce neler yapılabilir?

Veri toplama aracı hazırlandıktan sonra ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri'nden elde edilen bilgiler doğrultusunda ortaöğretime kayıt yaptırmayan öğrencilerin bulunduğu okullar ziyaret edilerek okul yönetimi ve öğretmenlere çalışma hakkında bilgi verilmiş ve ilgili öğrencilere ulaşılabilirlik için yardım istenmiştir. Okul yönetimi ve öğretmenlerin yönlendirdiği katılımcıların ailelerine ulaşılarak araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve görüşmeler için ailelerden izin istenmiştir. Görüşme talebini kabul eden katılımcılar ve aileleri ile birlikte görüşme yeri ve saati belirlenmiştir. Görüşmelerden bir kısmı katılımcıların mezun oldukları okullarda, bir kısmı katılımcıların evlerinde veya işyerlerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların evlerinde gerçekleştirilen görüşmelerde Önceden belirlenen görüşme saatlerine uygun olarak katılımcıların evlerine gidilmiş ve aile bireyleri çalışma hakkında bilgilendirilmiştir. Görüşmecilerin diğer aile bireylerinden etkilenebileceği ihtimali gözlemlenerek aile bireylerinden evdeki boş oda ya da alanların kullanılması konusunda izin alınmış ve görüşmeler bu alanlarda gerçekleştirilmiştir. Bazı görüşmeler esnasında aile bireyleri görüşmenin yapıldığı alanlara gelerek görüşmelere müdahale etmeye çalışmıştır. Böyle durumlarda görüşmeler kesilerek aile bireylerine durumun hassasiyeti anlatılmış ve müdahale etmemeleri konusunda ikna edilerek görüşme alanından uzaklaştırılmıştır. Görüşmecilerin kendilerini rahat hissetmelerine yönelik çeşitli önlemler alındıktan sonra görüşmelere devam edilmiştir.

Görüşmeler bilgi kaybını önlemek ve görüşmenin akışını bozmamak için katılımcılardan izin alınarak teybe kaydedilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler ortalama 30 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmayı amaçlamaktadır. İçerik analizinde veriler daha derin bir işleme tabi tutularak betimsel yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar elde edilir. İçerik analizi tekniğinde verilerin analizi dört aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamalar şu şekildedir.

1. Verilerin kodlanması; Elde edilen bilgilerin anlamlı bölümlere ayrıldığı (sözcük, cümle, paragraf ya da sayfa) ve kavramsal olarak tanımlandığı aşamadır.

2. Temaların bulunması; İlk aşamada ortaya çıkan kodların belirli kategoriler altında toplayabilen temaların belirlendiği aşamadır.

3. Verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi; Belirlenen kodlara ve temalara göre verilerin tanımlandığı ve yorumlandığı aşamadır.

4. Bulguların yorumlanması; Ayrıntılı bir biçimde tanımlanan ve sunulan bulguların araştırmacı tarafından yorumlandığı ve bazı sonuçların çıkarıldığı aşamadır Yıldırım ve Şimşek, 2007, ss. 227-240).

Verilerin analizi aşamasında ilk olarak teybe kaydedilen görüşmelerdeki ses kayıtları yazılı hale getirilmiştir. Yazılı görüşme kayıtları üzerinde araştırma probleminin içerik ve boyutlarına ilişkin kodlar belirlenmiştir. Kodlar benzerliklerine göre gruplandırılarak sınıflandırma yapılmış ve kategorilere ulaşılmıştır. Daha sonra katılımcıların sorulara verdiği farklı yanıtlar birleştirilerek elde edilen kategorilere ilişkin ana tema ve alt tema grupları belirlenmiştir.

Araştırmanın güvenilirliğini artırmak için yazılı görüşme kayıtlarının başka araştırmacılar tarafından da kodlanması sağlanmıştır. Bu nedenle ortaöğretimde çalışan bir öğretmen, ilköğretimde çalışan bir öğretmen ve Mersin Üniversitesi Kadın Araştırmaları Anabilim Dalından bir asistan ve araştırmacının kendisi tarafından olmak üzere dört ayrı kodlama çalışması yapılmıştır. Görüşmeciler cevaplarına ilişkin kodlamalar kimi zaman kelime kimi zaman ise cümleler halinde ele alınmıştır. Sonraki aşamada kodlama çalışması yapan araştırmacılar bir araya gelerek belirledikleri kategorilerin birbiri ile olan benzerliklerini saptamaya çalışmıştır. Yapılan kodlamalarda büyük ölçüde benzerlik olduğu görülmüştür. Araştırmacı tarafından belirlenen temaların kodları ve kategorileri kapsayıp kapsamadığı tartışılmıştır. Bütün kategorileri kapsayan ana temalar belirlendikten sonra verilerin analizine başlanmıştır.

Verilerin analizinde MAXQDA 11 nitel veri analiz programı kullanılmıştır. Görüşme dökümleri ile tema ve kategori grupları analiz programına yüklenmiş, veriler belirlenen tema ve kategorilere göre sınıflandırılmıştır. Bu işlemin ardından tema ve kategorilerin frekans ve yüzde değerleri elde edilmiştir. Elde edilen sayısal analizlerde genelleme yapma kaygısı güdülmeden görüşme sorularına verilen cevaplar üzerinden örnekleme yer alan katılımcıların ifadelerini gruplandırılabilme ve sınıflandırılabilme amacı gözetilmiştir. Verilerin analizinde tema gruplarına ilişkin katılımcıların ürettikleri ifade sayısı göz önünde bulundurulmuştur. Üretilen ifade sayısı fazla olan temadan üretilen ifade sayısı az olan temaya doğru bir sıralama yapılarak analiz işlemleri tamamlanmış ve bulgular yazılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan kız öğrencilerin liseye devam edememe nedenlerine ilişkin bulgu ve yorumlar yer almaktadır. Araştırmaya ilişkin bulguların aktarılmasında her bir tema başlığı altında alt temalara ve kod sistemine ilişkin frekans ve yüzde değerlerinin belirttiği tablolar kullanılmıştır. Bu tablolardaki değerler katılımcıların her bir alt tema ve kod sistemine ilişkin ürettikleri ifade sayıları dikkate alınarak hesaplanmıştır. Tablolardaki frekans değerleri katılımcıların ürettikleri ifade sayısını belirtirken yüzde değerleri ise ilgili ifadenin tema içindeki yüzdesini belirtmektedir. Tema ve kod sistemine ilişkin sıralamada da katılımcıların ürettikleri ifade sayısı gözetilerek üretilen ifade sayısı yüksek olandan üretilen ifade sayısı düşük olana doğru bir sıralama izlenmiştir. Tablolardaki frekans ve yüzde değerlerinden yararlanılarak bulgular açıklanmıştır. Katılımcıların ifadelerinden yapılan alıntılarla bulgular zenginleştirilmiştir.

Kız Öğrencilerin Ortaöğretime Devam Etmelerin Önündeki Engeller

Kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki engellere ilişkin görüşleri *“aile özelliklerine bağlı engeller”*, *“cinsiyet özelliklerine bağlı engeller”*, *“öğrencilik yaşamı ve kişisel özelliklere bağlı engeller”*, *“okul özelliklerine bağlı engeller”* ve *“sosyal çevre özelliklerine bağlı engeller”* olmak üzere beş ana tema başlığı altında ele alınmıştır. Katılımcı ifadelerinden yola çıkılarak ana temalar altında alt temalar oluşturulmuştur. Katılımcıların ürettikleri ifade sayılarına göre ana temalara ve alt temalara ilişkin frekans ve yüzde değerleri şu şekildedir.

Tablo 4. Kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki engellere ilişkin tema ve alt tema grupları

Temalar ve Alt Temalar	f	%
Aile Özelliklerine Bağlı Engeller	310	41,8
• Ailenin Sosyo Ekonomik Özellikleri	(175)	(56,5)
• Ailenin Eğitime Bakış Açısı	(135)	(43,5)
Cinsiyet Özelliklerine Bağlı Engeller	184	24,8
• Sosyal çevrenin cinsiyete bakış açısı	(97)	(52,7)
• Ailenin cinsiyete bakış açısı	(84)	(45,7)
• Okuldaki cinsiyetçi yaklaşımlar	(3)	(1,6)
Öğrencilik Yaşamı ve Kişisel Özelliklere Bağlı Engeller	137	18,4
• Okul Başarısını etkileyen faktörler	(108)	(78,8)
• Kişisel Özelliklere Bağlı Engeller	(29)	(21,2)
Okul Özelliklerine Bağlı Engeller	75	10,1
• Okul İçi Süreçlerde Karşılaşılan Engeller	(45)	(60,0)
• Okul Özellikleri İle İlgili Engeller	(30)	(40,0)
Sosyal Çevre Özelliklerine Bağlı Engeller	36	4,9
Toplam	742	100,0

Katılımcılar liseye devam etmelerinin önündeki engellere ilişkin toplamda 742 ifade üretmişlerdir. Ürettikleri ifade sayılarına göre liseye devam etmelerinin önündeki engeller içerisinde en yüksek değeri “aile özelliklerine bağlı engeller” (% 41.8) oluştururken en düşük değeri ise ile “sosyal çevre özelliklerine bağlı engeller” (%4.9) oluşturmaktadır.

Aile Özelliklerine Bağlı Engeller

Aile özelliklerine bağlı engeller “ailelerin sosyo ekonomik özelliklerinden kaynaklanan engeller” ve “ailelerin eğitime bakış açısı ile ilgili engeller” olmak üzere iki alt tema başlığı altında ele alınmıştır. Katılımcıların ifadelerine göre kız öğrencilerin liseye devam etmelerinin önündeki aileye bağlı engellerin % 56.5’ini ailelerin sosyo ekonomik özelliklerinden kaynaklı engeller oluştururken, % 43.5’ini ise ailelerin eğitime bakış açısı ile ilgili engeller oluşturmaktadır.

Çeşitli görüşme sorularına verilen yanıtlar üzerinden yapılan analizlerde kız öğrencilerin liseye devam etmelerinin önündeki ailenin sosyo ekonomik özelliklerinden kaynaklanan engeller “*ailenin gelir düzeyi*”, “*ebeveynlerin eğitim düzeyi*”, “*ailedeki birey sayısı*”, “*ebeveynlerin hastalık veya engellilik durumları*”, “*ebeveynlerin hayatta olmaması*”, “*ebeveynlerin iş koşulları*” ve “*anne babanın boşanmış olması*,” olarak kategorilendirilmiştir. Ailelerin eğitime bakış açılarına ilişkin engeller, “*ailenin okul faaliyetlerine katılımı*”, “*ailenin eğitim beklentileri*”, “*eğitim kararlarında etkili olan diğer kişiler*”, “*okul çevresine duyulan güven*”, “*ailenin eğitimle ilgili görüşlerinde dini inançlarının etkisi*” olarak kategorilendirilmiştir.

Tablo 5. Aile Özelliklerine Bağlı Engeller
Ailenin Sosyo-ekonomik Özelliklerinden Kaynaklanan Engeller

	f	%
Ailenin gelir düzeyi	59	33.7
Ailenin eğitim düzeyi	50	28.6
Ailedeki birey sayısı	27	15.4
Ebeveynlerin hastalık veya engellilik durumları	17	9.7
Ebeveynlerin iş koşulları	14	8.0
Anne babanın boşanmış olması	6	3.4
Ebeveynlerin hayatta olmaması	2	1.1
Toplam	175	100.0
Ailenin Eğitime Bakış Açısı ile ilgili Engeller		
Eğitim kararlarında etkili olan diğer kişiler	41	30.4
Ailenin okul faaliyetlerine katılımı	37	27.4
Ailenin eğitim beklentileri	36	26.7
Okul çevresine duyulan güven	16	11.8
Ailenin eğitimle ilgili görüşlerinde dini inançların	5	3.7
Toplam	135	100.0

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, ailelerinin gelir düzeyinin düşük olduğunu ve bu durumun ortaöğretime devam etmelerinin önündeki en önemli engellerden biri olduğunu ifade etmişlerdir.

Gelir düzeyi düşük olduğu için ailelerinin ortaöğretime devam etmelerine izin vermediğini belirten bazı katılımcıların bu duruma ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Tam olarak sebepleri o zamanlar o dönemler elimiz baya bi sıkıştıktı. Yani gönderemiyolardı. Yani defter olsun şey olsun alamıyorlardı. O yönden göndermediler.”(G-1)

“Durumunu, maddiyatı falan. Durumumuz olsa beni de okutabilirdi. Olmadığı için pek sıcak bakmıyorlar.”(G-11)

Ailelerin gelir düzeyinin düşük olması durumuna ailelerin kalabalık yapısı da eklendiğinde bu durumun kız öğrencilerin eğitime devam etmelerinin önünde engel oluşturduğu söylenebilir. Kalabalık aile yapısına sahip olduklarını belirten katılımcılar, bu durumun kendileri için bir dezavantaj olduğunu düşünmektedirler.

“...kalabalık bi aileye sahip olmamız, sonra kardeşlerim küçük falan onların da okuması lazım sonuçta şimdi onlar da okusa ben de okusam masraf çok olacak. Benim çalışıp onları okutmam lazım, babam gile bakmam lazım... (G-26)

Ailelerin gelir düzeyinin düşük olması, ebeveynlerin hastalık, engellilik gibi durumlar ailedeki çocuk fertlerin de bir işte çalışmasına neden olabilmektedir. Bir işte çalışma durumları ise öğrencilerin akademik başarılarını olumsuz etkilemektedir. Akademik başarılarının düşük olduğunu belirten bazı katılımcılar, bir işte çalıştıkları için ödevlerine zaman ayıramamalarının ve derslere yoğunlaşamamalarının bu durumu önemli ölçüde etkilediğine vurgu yapmışlardır. Bu duruma ilişkin bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

“Yani ben belki eve bir katkı olur diye düşündüm öyle. Yani ilkin zaten bazen daha sekize giderken de seraya bazen gidiyordum hafta sonları. Bazem de yani beş gün okula beş gün öyle şey yaptım.”(G-1)

“Bizimkiler tezgah işlerine portakal meyve işlerine gönderdiler. Ben gitmek istemedim en başında. Sonradan hani bizim evde sıkıştı. Ben sonradan kendim gitmek istedim. Sonra çalışıyordum. 90 gün çalıştım. Okullar açıldığı zamanda işte bir hafta geldim. Yani her şeyim alınmıştı. Okul çantam, eteğim falan gömüğüm falan alınmıştı. Eşya hazır. Kitaplarımı geldim aldım. Sonra bir hafta geldim. Sonradan bizimkiler yine göndermediler. Gelmedim artık... Şu an evin tek geçimini ben yapıyorum.”(G-2)

Kız öğrencilerin liseye devam etme durumları üzerinde ailelerin sosyo ekonomik özellikleri kadar ailelerin ve içinde yer aldıkları çevrenin eğitime bakış açıları da önemli bir rol oynamaktadır. Ebeveynlerinin eğitime ve okula devam etmeye yönelik bakışının olumlu olduğunu belirten bazı katılımcılar, eğitimlerine devam edebilmeleri yönündeki kararların ailede yaşayan diğer fertler ya da yakın çevredeki bireyler tarafından verildiğini belirtmişlerdir.

“Aslında benim abim dolduruşa getiriyordu biraz ailemi. Yok okula giden kızlar bozuluyo falan. Öyle tepkiler veriyodu. Bizimkilerde dolduruşa getirdi. Bizimkilerde artık dediler yok gitmeyeceksin. Yok okulda falan insanlar bozuluyolar falan.” (G-2)

“Hocam zaten 7. Sınıftan beri hep yani abimle bir tane abim var benden ortanca büyük. Yani o hiç istemiyordu okula gelmemi. Bazen yedinci sınıfta diyodu yani sekize de gitmeyeceksin. Bu yıl yani bitireceksin son gitmeyeceksin. Öyle işte sadece abim vardı karşı çıkan.” (G-1)

Bazı katılımcılar amca, büyükbaba, büyükanne gibi yakın akrabaların kız çocuklarının eğitimini desteklemediklerine ve bu durumun ailelerinin kararlarını da etkilediğine vurgu yapmışlardır.

“Hocam hani gitmelerini istemiyolar. Çevreden etkileniyolar. Okula gidiyoz diyip dışarıda geziyolar bazıları ondan korkuyolar. mesela benim nenem de beni okumamı istemiyö babama da söylüyö. Sonra benim dedemde yani babamın babası, o da okumamı istemiyodu. İşte onlar diyo okula gönderme, ne yapacaksın okulu. İşte benim babamda tabi saftır. Akli doluyo hemen. İşte o yüzden öyle işte bazı benim amcalarımda öyle diyo kızdır niye göndereceksin diyo.” (G-14)

Ailenin eğitim beklentileri de kız öğrencilerin bir üst öğrenime devam etme durumlarını önemli ölçüde belirleyebilmektedir. Kategorilere ilişkin frekans değerleri incelendiğinde ailenin eğitim beklentilerine ilişkin üretilen ifade sayısının da yüksek olduğu gözlenmektedir.

“Bizimkiler diyo iyi bi şey. Okula gidin, bizim gibi olmayın. Hani elinde, en çok erkeklerle filan derler bizimkiler hani okusaydınız böyle olurdunuz, bu durumda olmazdık.”(G-18)

“Onlar da isterlerdi. Derslerim biraz şey altından kalkamam diye düşünüyolar lisede. Ya genellikle o yüzden”. (G-20)

Katılımcıların bir bölümü yaşadıkları çevrede bulunan okullarda “madde kullanımının yaygın olması, öğrenci kavgaları, okul çevresinde eylem ve gösterilerin yapılması” gibi çeşitli güvenlik sorunlarının yaşandığını ve bu durumun ailelerinin eğitimlerine devam etme kararlarını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir.

“Sınıf arkadaşım. Hatta ona bağımlılık şey yaptılar ona tattıran da benim sıra arkadaşım. O yüzden de bizimkiler bi epey korktu sekizinci sınıfta. Sınıf değiştir dediler. Ben yok dedim son senemdir, sekizinci sınıfa kadar onlarla devam ettim şimdi değiştirsem şey yapamam. Dedim koca okul yedinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar hepsini tanıyorum. Değiştigi zaman çevrem değişecek, her şeyim değişecek. O zaman böyle devam edeyim. Öyle devam ettik. Yani bi sorun yaşamadık ama bizimkiler yine de korktu tabi. Dedi ilkokul böyle lise daha kötü dedi. O yüzden de biraz korkuları vardı.” (G-17)

Cinsiyet Özelliklerine Bağlı Engeller

Katılımcılara cinsiyet ile ilgili engellere ilişkin önceden belirlenen sorular sorulmamıştır. Aile ve sosyal çevrelerinden kaynaklanan eğitim engelleri ve okuldaki bazı uygulamalara ilişkin bilgileri paylaşırken cinsiyet özelliklerinin de kendilerinin liseye devam etmelerinin önünde çeşitli engeller oluşturduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların bütün sorulara verdikleri yanıtlar üzerinden değerlendirme yapılarak cinsiyet özelliklerine bağlı engeller teması elde edilmiştir. Kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki cinsiyet özelliklerine bağlı engeller “*sosyal çevrenin cinsiyete bakış açısı*” (%52.7), “*ailenin cinsiyete bakış açısı*” (%45.7) ve “*okuldaki cinsiyetçi yaklaşımlar*” (%1.6) olarak üç alt tema başlığı altında ele alınmıştır. Kız öğrencilerin liseye devam etmelerinin önündeki sosyal çevrenin cinsiyete bakış açısı ile ilgili engeller “*çevredeki kadınların toplumsal yaşama katılımı*”, “*çevredeki cinsiyet rol ve kalıpları*”, “*erken evlilik*”, “*çevredeki kadınların eğitimle ilgili yaşantıları*” olarak kategorilendirilmiştir. Kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki ailenin cinsiyete bakış açısı ile ilgili engeller “*kız çocuklarına ev ve çocuk bakımı sorumluluğu verme*”, “*ailenin cinsiyet kalıpyargıları*”, “*kızların erkeklerle sosyalleşmesini istememe*”, “*kız çocuklarının başarılı olamayacağına dair inanç*”, “*kız çocukların eğitimini yatırım olarak değerlendirmeme*”, “*çevredeki kızlarla ilgili olumsuz örneklerin aileye etkisi*” olarak kategorilendirilmiştir. Okuldaki cinsiyetçi yaklaşımlar “*Öğretmenlerin disipline yönelik cinsiyetçi yaklaşımları*” olmak üzere bir kategori olarak belirlenmiştir.

Alt temalara ait kategorilere ilişkin üretilen ifade sayısına göre belirlenen frekans dağılımı şu şekildedir.

Tablo 6. Cinsiyet özelliklerine bağlı engeller

Sosyal Çevrenin Cinsiyete Bakış Açısı		
	f	%
Çevredeki kadınların toplumsal yaşama katılımı	38	39.2
Çevredeki cinsiyet kalıpyargıları	33	34.0
Erken evlilik	19	19.6
Çevredeki kadınların eğitimle ilgili yaşantıları	7	7.2
Toplam	97	100.0
Ailenin Cinsiyete Bakış Açısı		
Kız çocuklarına ev ve çocuk bakımı sorumluluğu	28	33.3
Ailenin cinsiyet kalıpyargıları	25	29.8
Kızların erkeklerle sosyalleşmesini istememe	9	10.7
Kız çocuklarının başarılı olamayacağına dair inanç	8	9.5
Çevredeki kızlarla ilgili olumsuz örneklerin aileye	8	9.5
Kız çocukların eğitimini yatırım olarak	6	7.1
Toplam	84	100.0
Okuldaki Cinsiyetçi Yaklaşımlar		
Öğretmenlerin disipline yönelik cinsiyetçi yaklaşımları	3	1.6
Toplam	3	100.0

Katılımcıların büyük çoğunluğu içinde buldukları sosyal çevrede yaşayan yetişkin kadınların eğitim düzeyinin düşük olduğunu ve genel olarak ev dışında bir iş hayatlarının bulunmadığını, geleneksel rollerden kaynaklanan ev işleri yaptıklarını belirtmişlerdir.

Sosyal çevrelerindeki kadınların okuma yazma bilmemesi nedeniyle kamusal alanlara katılımının düşük olduğunu belirten katılımcılar bu durumun okul çevresine güven duymamalarına neden olduğunu belirtmişlerdir. Okul çevresine güven duyulmamasının ise eğitime devam etme

durumuna ilişkin kararlarını olumsuz yönde etkilediğine dikkat çekmişlerdir. Bu duruma ilişkin bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

“İşte ev işiymiş, çocukmuş, yemekmiş buymuş şuymuş her şeyle uğraşıyorlar. O yüzden iyi değil yani. Okusalarda daha güzel olurdu bayatları. Okusalarda daha iyi olurdu şimdi çok kötü durumları. Öyle... [Mesela bazıları var bizim orda mesela okuma yazması olmadığı için geliyo bizim eve diyo gel beni götür hastaneye filan diyorlar. Annem de diyo gidin biz de götürüyoruz. Okuma yazması olmadığı için gidemiyö. İşte öyle ona yardımcı oluyoruz. Okuma yazma bilen insanlar götürüyo onu. Çevre nasıl bilmiyor yani.]” (G-23)

Katılımcıların büyük çoğunluğu çevrelerinde bulunan insanların erkek çocukların üst öğrenim basamaklarına devam etmesini desteklediklerini ancak kız çocuklarının üst öğrenim basamaklarına devam etmesini desteklenmediklerini ve temel eğitim basamağını yeterli gördüklerini belirtmişlerdir. Bu duruma ilişkin bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

“Zaten bu mahalle hepsi öyle. Kızları göndermiyorlar. Bi de zaten bu arka taraf Muşlu kızlarını hiç göndermiyorlar. Hepsi 15-16 yaşlarında. Oğlunu gönderiyo ama kızlar gitmiyo. Hani bir ikiye kadar okuturlar sonradan gitmezler. Göndermiyorlar şu an.” (G-18)

Sosyal çevrede yaşayan insanların, kız ve erkek çocuklarıyla ilgili benimsedikleri roller kızların ev sorumluluğu, erkeklerin ise okuyup meslek edinmesi gibi yorumlara neden olabilmektedir. Katılımcılar bu durumun da ortaöğretime devam etmelerinin önünde engel oluşturduğunu düşünmektedirler. Ayrıca yaşadıkları çevrede kadınlık ve erkeklik rollerinin ortaöğretime devam etmelerinin önünde çeşitli engeller oluşturduğunu belirten katılımcılar kız çocuklarının temel eğitim düzeyinden sonra evlendirilmesine ilişkin anlayışın önemli bir engel olduğunu ifade etmişlerdir. Bu duruma ilişkin bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

“Ya balen hani bişey vardır temizliği falan kız yapar kadın yapar mesela. Erkek de okur ya da çalışır. Hani bundan dolayı mesela hani. Hani kız okula gidecekte ne olacak hani büyüyünce atıyorum öyle mesela.” (G-3)

“Şöyle bişey mesela kızları da çok erken evlendiriyorlar. Benim okul arkadaşım ayrıyeten de mahalle arkadaşım, karşı komşum altıncı sınıf bitti yani yaz tatiline girdiler sözlendirdiler teyzesinin oğluyla, zorla. Sekizinci sınıf bitti yani ortaokul bitti bi hafta geçti düğününü yaptılar. Şimdi ailesinin evine ağılayarak geliyor” (G-7).

Kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki ailenin cinsiyete bakış açısı ile ilgili engeller arasında ifade sayısının en yüksek olduğu kategori kız çocuklarına ev ve çocuk bakımı sorumluluğunun verilmesine ilişkin kategoridir. Katılımcıların büyük çoğunluğu evde evle ilgili sorumlulukları ve kardeşlerinin bakımını üstlendiklerini belirtmişlerdir.

“Ders çalışmaya vaktim olmuyordu. Yani saat on iki bir arası eve gelirdim. Saat üçe dörde kadar temizliğim ancak biterdi. Ondan sonra ya bulaşık çıkardı, ya abimin elbisesi, ya o çıkardı, ya bu çıkardı, ya kapının önü temizlenirdi, ya merdivenler temizlenirdi. Ondan sonra zaten, üçten dörtten sonra yemek vakti geliyordu. Yemek yap, yemekleri ver, yemekten sonra bulaşıklardı, ondan sonra onun çayıydı, tatlısıydı onlar gelirdi. Gece saat böyle bir iki arası yattığımı biliyorum. Bazen saat üçü buluyodu. Yani üç, iki üç saatlik uyukum oluyodu.”(G-7)

Ailelerin öğrencilerin eğitime devam etme durumlarına ilişkin kararlarını gelir düzeyleri ve aile özelliklerinin yanı sıra benimsedikleri cinsiyet kalıpyargıları da etkileyebilmektedir

“O kardeş yani bi de bi erkek. Erkeğe çok düşkünler, biz o erkeğe karşılamıyoruz. Terbiyesizlik yapsın, ne yapsın karşılamıyoruz. Çünkü o erkek. Özelliği erkek olmak. O erkek kardeşim var ya o kadar okula düşkün değil ha. Bak o gün annem ona para vermediği için okula gitmedi. Yani o kadar ki yani. Ben dedim anne bak görüyor

musun iyi yaptılar size, vallahi size böylesi lazım dedim. Ben bazen okula para getirmiyodum ha. Yemin ediyorum arkadaşlarımdan istiyodum borç. Ama karşılığı noldu böyle ezik kaldım. Oysa para istiyö, o var.” (G-26)

Ailelerinin kız ve erkek öğrencilerin bir arada sosyalleşmelerini uygun bulmadıklarını belirten bazı katılımcılar bu durumun liseye devam etmelerinin önündeki önemli engellerden biri olduğunu düşünmektedirler. Bu duruma ilişkin bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

“Genelde erkeklerden şikayetçiler. Sevgili mevgili durumları. Ondan yani şey yaptılar. Yani mesela erkekler kızlara asılır... Şimdi bazen amcam gelir mesela der ki bilmem şu erkek sana baktı. Yani çalıştığımız zaman bile genellikle bu sorunu çok yaşıyoruz. Mesela şu sana niye baktı, niye gelip senin yanında oturdu, neden senle konuştu.” (G-12)

Temel eğitim düzeyinde akademik başarılarının düşük olduğunu belirten bazı katılımcılar ailelerinin lise düzeyinde de başarılı olamayacaklarını düşündüklerini bu nedenle liseye devam etmelerini desteklemediklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte üst öğrenim basamaklarına devam eden kız öğrencilerle ilgili olumsuz örneklerde ailelerin kararlarını olumsuz yönde etkilediğine dikkat çekmişlerdir.

“Derslerim biraz şey altından kalkmam diye düşünüyolar lisede. Ya genellikle o yüzden... Şimdi derslerimin biraz kötü olması annem gil belki kaldıramam zannediyorlar dersleri. Hem de ekonomi olarak da biraz öyle.” (G-20)

“amcamın kızını şöyle, okudu liseye kadar okudu. Sözlendi, lise bitti üniversiteye geçti, yani kazandı. Sözlüsüyle kaçtı. Ondan sonra maballeli bunu öyle ters karşıladı o kadar ters karşıladı. Baya bi payı oldu amcamın kızının bunda. Yani yok diyodu işte benim amcamın adı A. yok diyodu siz de A. nın kızını gibi olacaksınız. Okuyacaksınız, sözleneceksiniz, sözlünüzle kaçacaksınız. Her gün bi tane sevgili bulacaksınız. Çorap değiştirir gibi sevgili değiştireceksiniz” (G-7)

Kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki cinsiyet özelliklerine bağlı engellerden bir diğeri ise ailelerin kız çocuklarının eğitiminin yatırım olarak değerlendirilmemesidir. Ailelerinin eğitimin meslek edindirme ve ekonomik kazanç sağlama işlevi olduğunu düşündüklerini belirten bazı katılımcılar, kızların eğitiminin ise bu anlamda bir yatırım olarak değerlendirmediklerine dikkat çekmişlerdir.

“diyolar kızını okutuyorsun elalemin oğlu için. Hani sen şey yapıyorsun elalemin oğlu yiyecek gibilerinden. Sonra aslında bunu bilmiyorlar hani sen diyosun kız doktor olsun kız öğretmen sen kızını okutmayacan o da bakacak diyecek o okutmadı bende okutmayacam onu işte kavrayamıyorlar.” (G-3)

Katılımcılar öğretmenlerle kurdukları iletişim ve akran ilişkilerine ilişkin paylaştıkları bilgilerde öğretmenlerin disipline yönelik cinsiyetçi yaklaşımlar gösterdiklerini belirtmişlerdir. Sınıf içinde yaşanan sorunlarda öğretmenlerin kız öğrencilere daha sert davrandıklarını, kızları “küçük düşürücü” davranışlar gösterdiğini belirten bazı katılımcılar bu durumun eğitime devam etme durumlarına ilişkin kendi kararlarını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir.

“Hocaya mesela laf söylüyordu bazı öğrenciler diyeyim bir kısmı iki üç kişi erkek mesela hocaya atıyorum küfür bile çekiyorlardı. Hocalar onlara aldırmyordu ama normal bi şeyde kızların mesela en ufak bir saygısızlıkta direk aile. Onların ailesine söylemyordu mesela. Onlardan gıcık alıyordum zaten o hocalardan.” (G-3)

Öğrencilik Yaşamı ve Kişisel Özelliklere Bağlı Engeller

Katılımcılara bireysel görüşme sürecinde akademik başarılarının yanı sıra başarılarını etkileyen faktörlere ve bireysel özelliklerine de değinmişlerdir. Katılımcıların bütün sorulara verdikleri yanıtlar üzerinden öğrenci özelliklerine bağlı engeller teması elde edilmiştir. Kız öğrencilerin liseye devam etmelerinin önündeki öğrenci özelliklerine bağlı engeller **“kişisel özelliklere bağlı engeller”** ve **“okul başarısını etkileyen faktörler”** olmak üzere iki alt tema altında ele alınmıştır. Okul başarısını etkileyen faktörler **“ilköğretimdeki ve seviye belirleme sınavındaki başarı”**, **“bir işte çalışmak zorunda olma”**, **“okul devamsızlığı”**, **“anadilinin eğitim dilinden farklı olması”**, **“evde uygun çalışma ortamının olmaması”** olarak kategorilendirilmiştir. Kişisel özelliklerine bağlı engeller **“başarısız olma korkusu”**, **“özgüven eksikliği”**, **“fiziksel görünümünden utanma / alay konusu olma korkusu”** ve **“akranlarından büyük olma”** olarak kategorilendirilmiştir. Kategorilere ilişkin üretilen ifade sayılarına göre belirlenen frekans dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilik Yaşamı ve Kişisel Özelliklere Bağlı Engeller

Okul Başarısını Etkileyen Faktörler		
	f	%
İlköğretim ve SBS başarısı	68	63.0
Bir işte çalışmak zorunda olma	27	25.0
Okul devamsızlığı	7	6.5
Anadilinin eğitim dilinden farklı olması	4	3.7
Evde uygun çalışma ortamının olmaması	2	1.9
Toplam	108	100.0
Kişisel Özelliklere Bağlı Engeller		
Başarısız olma korkusu	14	48.3
Özgüven eksikliği	9	31.0
Fiziksel görünümünden utanma / alay konusu olma	4	13.8
Akranlarından büyük olma	2	6.9
Toplam	29	100.0

Kategorilere ilişkin frekans değerleri incelendiğinde de ilköğretimdeki başarı düzeyine ilişkin üretilen ifade sayısının yüksek olduğu gözlenmektedir. Araştırmanın yapıldığı eğitim öğretim döneminde ilköğretimden mezun olan öğrenciler üst öğrenimine devam edebileceği okul ve okul türünü belirleyebilmek için seviye belirleme sınavına girmişlerdir. Seviye belirleme sınavında alınan puanlara göre öğrenciler okul tercihlerinde bulunmuş, tercihlerine yerleşemeyen öğrenciler sınavsız öğrenci alan okullara yerleştirilmiştir. Seviye belirleme sınavına girdiklerini belirten katılımcıların büyük çoğunluğu bu sınavlarda aldıkları puanın ve ilköğretim düzeyindeki akademik başarılarının ortaöğretime devam edebilme durumlarını önemli ölçüde etkilediğini düşünmektedirler.

“Yani her şeyde benim yanımda olan bir ailem var her konuda. Ama tabii arkadaşlarımda yanında düşük çektiğimden dolayı biraz sinirlendiler, üzülüyorlar... Anneannem tarafından ceza diyelim. Anne tarafından, anne de anneanneme bağlı olduğundan dolayı öyle söylenildi. Zaten anneannem de rahatsız olunca ben de onu üzmemek istemedim. Tamam dedim.” (G-19)

“Annem gül istiyolardı zaten. Abilerim de biraz karşıydılar, diyolardı dersleri iyi değil zaten. Demişlerdi zaten ya takdir ya teşekkür getireceksin. Getiremezsen zaten gidemezsin. Dediler o olaydan sonra biz nasıl geçineceğiz zaten biz alamadık, getiremediğimiz için dediler okumayın dediler. Zaten durumumuzda yoktur çalışın para verin dediler.” (G-15).

Kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki kişisel özelliklerine bağlı engellerin içerisinde en yüksek değeri başarısız olma korkusuna ilişkin kategori almıştır. Temel eğitim düzeyinde akademik başarılarının düşük olduğunu belirten katılımcılar lise düzeyinde de başarısız olmaktan korktuklarını ve bu korkunun eğitime devam etme isteklerini olumsuz yönde etkilediğini dile getirmişlerdir. Bu duruma ilişkin bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

“Başarısız olmaktan korktum. Bi de lise nasıl diyim lise daha değişik bişey. İlköğretim gibi değil. Sekizinci sınıf gibi değil. Yani daha değişik olduğu için biraz değiştim.”(G-25)

Öğrencilerin akranlarıyla kurduğu iletişimlerin okula yönelik duygularını etkilediği düşünüldüğünde akranlarının, öğrencinin fiziksel görünümüne ilişkin alay edici, küçük düşürücü, kırıcı davranışlar sergilemesinin öğrencilerin eğitime devam etmeye yönelik kararlarını olumsuz yönde etkileyebileceği söylenebilir.

“Hani arkadaşlarım sürekli diyorlardı sen çok çirkinsin. Diyom niye okula gelen arkadaşlarım vardı, diyo niye okula geliyon diyodu, eve git diyodu, okul okuma diyodu, seni gören kaçtıydı diyodular... En sıkıntılı yönler sürekli bana karışanlar. Mesela çok çirkinsin diyen erkekler, kızlar oluyodu. Onlara laf söylüyodum. Sürekli onlarla kavga ediyodum. Arkamdan konuştu mu biri dövüyodum. Okulda öyle. Sürekli kavgaların içindeydik ama onlar başlatırdı, ben de öyle onlara karışırdım. Karşılığını verirdim, susmazdım.”(G-8)

Okul Özelliklerine Bağlı Engeller

Kız öğrencilerin liseye devam etmelerinin önündeki engel olarak **“okul özelleri ile ilgili engeller”** (%40) ve **“okul içi süreçlerde karşılaşılan engeller”** (%60) olmak üzere iki alt tema başlığı altında ele alınmıştır. Okul içi süreçlerden kaynaklanan engeller **“öğretmen tutumları”**, **“akranlarla ilişkiler”**, **“okuldaki yönlendirme çalışmalarının yetersiz olması”** olarak kategorilendirilmiştir. Okul özellikleri ile ilgili engeller **“okul çevresinde yaşanan güvenlik sorunları”**, **“okul/sınıf değişikliği ile ilgili uyum sorunları”**, **“ortaöğrenimin masraflı olması ve okula uzaklık”** olarak kategorilendirilmiştir. Kategorilere ilişkin üretilen ifade sayılarına göre belirlenen frekans dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 8. Okul Özelliklerine Bağlı Engeller

Okul içi Süreçlerde Karşılaşılan Engeller		
	f	%
Öğretmen tutumları	21	46.7
Akranlarla ilişkiler	20	44.4
Okuldaki yönlendirme çalışmalarının yetersiz olması	4	8.9
Toplam	45	100.0
Okul Özellikleri ile İlgili Engeller		
Okul çevresinde yaşanan güvenlik sorunları	11	36.7
Okul / sınıf değişikliği ile ilgili uyum sorunları	9	10.0
Ortaöğretimin masraflı olması	7	23.3
Okula uzaklık	3	30.0
Toplam	30	100.0

Öğretmen tutumları, öğrencilerin okula yönelik tutumlarını ve akademik başarılarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Öğretmenlerinin sınıf ortamında kendilerini **“rencide eden”** tutumlar sergilediğini belirten bazı katılımcılar bu durumun ortaöğretime devam etme durumlarına ilişkin kendi kararlarını olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir.

“...Biri derse gelmiyordu, mesela A hocamız vardı sosyal hocamız defterimiz gelmiyordu diye biz ortam içinde küçük düşürüyordu. Baya bi küçük düşürüyordu yani. Ne bileyim biz oturuyorduk mesela performans ödevi evde kalsa bize inanmıyordu diyordu siz yapmamışsınız.” (G-6)

“Öğretmenlerden diyelim. Öğretmen hiçbir zaman sevdirmede yani. Gelen öğretmenler genelde iyi davranmıyordu zaten. Ben memnun değilim, arkadaşlarımdan memnun olan olabilir. Ama ben memnun değilim. Yani bundan dolayı. Bir de sevdirmek istemediler daha doğrusu. Sevdirelerdi belki çok daha başarılı olabilirdim.” (G-19)

Akranlarının “küçük düşürücü ve alay edici davranışlar, küfür etme, kavgaya etme” gibi davranışlar sergilediğini belirten bazı katılımcılar bu durumun kendilerini duygusal olarak olumsuz etkilediğini ve eğitime devam etmeye yönelik isteklerini azalttığını ifade etmişlerdir.

“Küfürlü konuşan bi arkadaşımız vardı, erkek. Hatta iki tane vardı. Çok pis küfürler diyodu, inanın duymak istemezsiniz. O derece. Arkadaşlara sürekli, kızlara öyle bi küfürler söylüyorlar insan yerin dibine giriyor. Hiç okula gelmek istemiyordum” (G-8)

Bazı katılımcılar ortaöğretime devam edememelerindeki engellerden bir diğeri de okul türleri hakkında ailelerinin ve kendilerinin bilgi sahibi olmaması olduğuna vurgu yapmışlardır. Bu duruma ilişkin katılımcı ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

“Babam beni hangi liseye götürmek istiyosam, hangi işi yapmak istiyosam, ben belirli bir okul kazanmamıştım. Mesela Anadolu olarak. Normal babam bana dedi ki ben senin derslerinden geri kalmanı hiç istemiyorum dedi. Aklında bi okul güzel bi okul varsa söyle dedi. İşte ben de Ş. P lisesine gitmeyi istedim. Orda tanıdıklarım falanda vardı. Ya burdakilerine göre biraz iyi de bi okul. İşte ama sonradan ne biliyim işyerler oldu. Herkes karıştı yani dışarıdakiler dabil. İşte ne biliyim yani işyerler söylediler. Sonradan biz dedik ki bu seneyi hani bi sene de ara verilyo. Ama öyle yapmadık. Bu seneyi açıköğretimle kapatalım sonra gelecek seneye yine o liseye yazılayım dedim işte... Bizim bu sene biraz karışıklık oldu. Hangi okula gitsem şey yapsam fazla bi bilgim yoktu.” (G-10)

Kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki okul özelliklerine bağlı engellerin içerisinde en büyük payı okul çevresinde yaşanan güvenlik sorunlarının aldığı görülmektedir.

“Arada sırada işte ne biliyim işte şurada parti falan var burada. Ne biliyim işte polisymiş, eylemcisiymiş işyerler vardı. Gaz bile okula giriyodu. Artık biz dersten çıkmıyoduk. Derste tenffüs zili çalyodu yine içerde kalıyoduk korkudan.” (G-10)

Katılımcılar yakın çevrede ortaöğretim kurumlarının bulunmamasının kendileri için servis ya da yol ücreti gibi ek masraflara yol açtığını ve ailelerin gelir düzeyinin düşük olmasının bu masrafların karşılanamamasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu duruma ilişkin bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

“Yakın olması lazım. Çünkü ben şimdi burada sekize gittim mi şuraya gidiyodum başka bi yere gitmiyodum çünkü. Daba kolaydı gidiş geliş falan. Şimdi bizim komşumuz var te pozcuya kadar gidip geliyo. Tek başına falan. Serviste falan da işte maddiyat çok zor olduğu için gidemiyoruz.” (G11)

Mevcut sınav sistemi nedeniyle ortaöğretim düzeyinde dersane, kitap, sınav ücretleri gibi durumların aileleri için çeşitli masraflar doğurduğuna dikkat çeken bazı katılımcılar ortaöğretime devam edememelerinin önündeki önemli engellerden birinin ortaöğretim düzeyinde artan masraflar olduğuna vurgu yapmışlardır.

“... yol paran olsun ya her türlü hocam mesela tüm gündür lise mesela atıyorum sen hiç mi çay içmeyeceğin hiç mi su içmeyeceğin. Sonra ne diyim ya her tür ister istemez masraf oluyor. Mesela arkadaşında bir kıyafet gördün hiç mi istemiyecen. Bi yüzüğünü göreceğin atıyorum bi kalemni göreceğin bi silgisini ister istemez bi çantasını göreceğin özenecen

bani ne biliyim her türlü masraf oluyor. Zaten lisede test kitabıymış yok bilmem neymiş baya bi masraf oluyor.” (G-3)

Sosyal Çevre Özelliklerine Bağlı Engeller

Kız öğrencilerin liseye devam etmelerinin önündeki sosyal çevreye bağlı engeller **“çevrenin eğitim beklentileri”, “yaşanılan çevrenin gelir düzeyi”, “okul çevresine duyulan güven”, “rol model kişilerin olmaması”, “çevrenin eğitimle ilgili görüşlerinde dini inançlarının etkisi”** olarak kategorilendirilmiştir.

Kategorilere ilişkin üretilen ifade sayısına göre belirlenen frekans dağılımı şu şekildedir.

Tablo 9. Sosyal Çevre Özelliklerine Bağlı Engeller

Sosyal Çevre Özelliklerine Bağlı Engeller	f	%
Çevrenin eğitim beklentileri	16	44.4
Yaşanılan çevrenin gelir düzeyi	8	22.2
Okul çevresine duyulan güven	6	16.7
Rol model kişilerin olmaması	4	11.1
Çevrenin eğitimle ilgili görüşlerinde dini inançların etkisi	2	5.6
Toplam	36	100.0

Katılımcıların büyük çoğunluğu içinde buldukları çevrenin eğitim düzeyinin düşük olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar sosyal çevrelerindeki bireylerin eğitim bakış açılarının olumsuz olmasının ailelerinin eğitime devam etme durumlarına ilişkin kararlarını da olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Bu duruma ilişkin bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

“Çevre çok önemli aslında. Mesela çevremdekiler aileme şey deselerdihani okusun bi şey olmaz falan filan deselerdi kim bilir belki şuanda okurdum. Çevredekiler çok önemli.” (G-13)

Sosyal çevrenin eğitime bakış açısından kaynaklanan başka bir engel durumu ise okul çevresine güven duyulmamasıdır. Katılımcılar okul çevresinin güvenliğinin ailelerin ve içinde yer aldıkları sosyal çevrenin eğitime devama ilişkin kararlarını önemli ölçüde etkilediğine dikkat çekmişlerdir.

“Ya istiyolar ama ortama güvenmiyorlar. Eğitim almalarını istiyorlar ancak okul çevresine ve ortamına güvensizlik duydukları için göndermiyorlar.” (G-24)

“Ama genellikle ortamı sevmeyen aileler. Yani okul ortamını bi de bir iki şey oldu ama ben inanmadım kendime güvenim sonsuz olduğun için hiç inanmam. Lise döneminde yani okul döneminde kızların başına çok iş geliyomuş. Ama fazla inanmadım. Yani şey yapmadım dedim benim kendime güvenim var. Dedim sana kalmış bişey. Yani kızların nazara gelir, başına bi olay gelir diye korkarlar. Bu kadar. Ben öyle değildim. Başına, kendime güvenim olduktan sonra başına hiç geleceğini sanmazdım. Ama onlar genellikle çoğu öyle düşünür. Bizim okuldakilerin çoğu da öyle düşünürdü. Öyle yani.” (G-25)

Katılımcılar buldukları çevrede ortaöğretime devam eden kız öğrencilerin bulunmamasının ya da sayıca az olmasının kendilerinin liseye devam etme kararlarına da olumsuz yansıtıldığına vurgu yapmışlardır. Bu duruma ilişkin bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

“Babam en başta desteklemiyodu çünkü benim amcalarım daba önce hiçbir kız liseye gitmemiş. Yani kızları geçtim hiç bi erkek. Hiç biri liseye gitmemiş. O yüzden bepsi diyodu boş boşuna gidecekler bizimkiler hiç biri gitmedi. Hani onların hiç biri meslek sahibi olmadı ya bi işte falan çalışıyo ya o yüzden destek vermiyolardı.” (G-17)

Kız öğrencilerin içinde buldukları çevrenin dini inançları ve hayat görüşleri de liseye devam etmelerinin önünde engel oluşturabilmektedir. Yaşadıkları çevrede bulunan insanların okullardaki kıyafet uygulamasını dini inançları açısından uygun bulmadıklarını bu nedenle kızların ortaöğretime devam etmesini desteklemediklerini belirten bazı katılımcılar bu durumu şu şekilde açıklamışlardır:

“Mesela birincisi kız 16 yaşına geldi onu evlendirecem. Biri geldi onu gördü hemen vercem evlendirecem onu. İkincisi ne biliyim erkek okuyacak kız okumayacak. Üç kız büyüdü ayıp artık okula gitmesin kafasını bağlasın gibi engeller var onların önünde.” (G-10)

“Ekonomik sebepler de ama ekonomik sebebi bazıların yok kesinlikle durumları iyi, beş altı kat evleri var. Mesela millete kira olarak evlerini veriyolar. Mobilya dükkkanı var mesela bi arkadaşımızın mobilyacılar. Abimin bi arkadaşı aslında. Kız kardeşine diyo ben sana güvenmiyorum kesinlikle. E kapalı olacaksın, kız kardeşi falan manto giyiyo. Kapandı. Kız kardeşi o da diyo ki onlar diyo fazla dine bağlılar. Bölgecilik yapıyolar imam hatipte okuyan. İşte boş boş düşünceler.” (G-6)

TARTIŞMA

Eğitim toplumların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal kalkınmalarının temel anahtarlarından biridir. Eğitim düzeyinin yükselmesi ekonomik büyümeyi hızlandırarak yoksulluğu önlemekte, sağlık standartlarını iyileştirerek bireylerin yaşam doyumlarını yükseltmekte, nüfus artışını dengelemekte ve demokrasinin gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır (OECD, 2011). Bununla birlikte özellikle kız öğrencilerin eğitim düzeyinin artması ise kişisel ve milli gelirde artış sağlamakta, doğum oranlarının, anne ve çocuk ölümlerinin azalmasını sağlamakta ve cinsiyet eşitsizliğinin azalmasına yardımcı olmaktadır (Kavazanjian, 2010). Bu katkılar ülkeleri, bütün eğitim kademelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politikalar üretmeye yöneltmektedir. 2011 yılında yayınlanan bin yıl kalkınma hedefleri raporunda da 2015 yılına kadar eğitimin her kademesinde cinsiyet farkının ortadan kaldırılması gündeme gelmiştir (Millennium Development Goals, 2011).

İlköğretim ve yükseköğretim arasında bulunan ortaöğretim düzeyindeki eğitim kız çocuklarının meslek hayatına katılımını ve üst öğrenime katılma olanaklarını belirlemesi bakımından önem kazanmaktadır (Dünya Bankası, 2005). Ancak özellikle ekonomik kalkınma düzeyi düşük olan ülkelerde kız öğrenciler ekonomik, ailesel ya da kültürel nedenlerle ilköğretimden sonraki öğrenim basamaklarına devam edememektedir. Benzer bir duruma Türkiye’de de rastlanmaktadır. Üst öğrenim basamaklarına kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha az katılım göstermektedir. Bu nedenle bu çalışmada kız öğrencilerin ortaöğretime katılımlarının önündeki engeller anlaşılmasına çalışılmıştır.

Araştırma sonucunda kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmesinin önünde aile özelliklerinden, cinsiyet özelliklerinden, öğrenci özelliklerinden, okul özelliklerinden ve sosyal çevreye bağlı özelliklerden kaynaklanan engeller olduğu gözlenmiştir. Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde de bu araştırma bulgularına benzer sonuçlara rastlamak mümkündür. Örneğin Roby, Lambert ve Lambert (2009) Mozambik’te kızların okula devam engellerini araştırdıkları çalışmalarında kız öğrenciler için “hanehalkı engelleri”, “yaş ve cinsiyet özellikleri”, “çevresel faktörler” ve “sosyo kültürel faktörlerden” kaynaklanan engeller olduğunu gözlemlemişlerdir. Benzer şekilde Hoşgör ve Smits (2006) Türkiye’de aile özelliklerinin eğitime katılım üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında sosyo ekonomik özelliklerin, kültürel faktörlerin, demografik özelliklerin ve coğrafi yapının kız öğrencilerin okullaşma oranlarını etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Ailelerin sosyal ve ekonomik kaynaklarının öğrencilerin eğitime katılım durumları üzerindeki önemli belirleyicilerden biri olduğu söylenebilir. Ailenin ekonomik kaynaklarının kısıtlı olması, eğitim düzeyinin düşük olması, kalabalık bir yapıya sahip olması öğrencilerin ortaöğretime katılımının önünde çeşitli engeller oluşturmaktadır (Tunç, 2009; Dilli, 2006; Bakış ve diğerleri, 2009, Roby, Lambert ve Lambert, 2009). Katılımcı ifadeleri incelendiğinde kız öğrencilerin ortaöğretime katılımlarının önündeki en önemli engellerin başında ailenin gelir düzeyinin düşük olmasının geldiği görülmektedir. Kısıtlı ekonomik kaynaklar ailenin temel yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması için kullanılmakta ve dolayısıyla eğitim ihtiyacı için gerekli kaynak yaratılamamaktadır. Bu nedenle eğitim ikincil bir ihtiyaç olarak değerlendirilebilmektedir. Özbaş da (2012) yaptığı çalışmada kızları ortaöğretim sürecinde okullaşmamış ailelerin aylık gelir düzeylerinin oldukça düşük olduğunu, bu açıdan ailenin sosyo ekonomik yapısının okullaşmaya doğrudan etki ettiğini belirlemiştir.

Ekonomik kaynakların eğitim ihtiyacını karşılayamamasının en önemli nedenlerinden biri ailelerin kalabalık bir yapıya sahip olmasıdır. Ailedeki birey sayısının fazla olması ekonomik kaynakların daha hızlı tükenmesine yol açarak aile bireylerinin daha fazla eğitim almalarının da önünde engel oluşturmaktadır. Katılımcı ifadelerinden de anlaşıldığı gibi ailedeki çocukların büyük bir kısmı ekonomik kaynakların kısıtlı olmasından dolayı üst öğrenim basamaklarına devam edememektedir. Ayrıca bazı katılımcılar, ailelerinin kısıtlı ekonomik kaynaklarını erkek çocukların eğitimi için kullandıklarına kız çocuklarının eğitimi için kullanmadıklarına vurgu yapmışlardır. Bu durum aile özelliklerine bağlı engeller ile cinsiyet özellikleri engel kategorilerinin kesiştiğini göstermektedir. Üst öğrenime devam edebilen öğrencilerin erkek olması ailenin geleneksel cinsiyet kalıpyargılarını işaret etmektedir.

Ailelerin gelir düzeyleri kadar, eğitim düzeyleri ve kültürel özellikleri de öğrencilerin eğitime katılım oranları üzerinde etkilidir (Tansel, 2002; Rankin ve Aytaç, 2006; Özbaş, 2012). Eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlerin, eğitimin bireysel ve toplumsal getirilerinden yeterince yararlanamaması genel anlamda eğitime bakış açılarını olumsuz etkileyerek kız öğrencilerin eğitime katılımını desteklememelerine yol açabilmektedir. Öğrenciler açısından önceki eğitim düzeyindeki akademik başarının üst öğrenime katılımı etkilediği düşünüldüğünde, ebeveynlerin eğitim düzeyinin öğrenci başarısını etkilediği, öğrenci başarısının ise ebeveynlerin eğitime devama ilişkin kararlarını etkilediği görülmektedir. Katılımcılar, ailelerinde ve yaşadıkları çevrede aileye ve aile bireylerinin eğitime ilişkin kararların “baba” ya da “erkek kardeşleri” tarafından verildiğini belirtmişlerdir. Bu durum ailelerin ataerkil yapıya sahip olduğuna ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Geleneksel değerlerin egemen olduğu toplumlarda erkeklerin kadınlardan ayrıcalıklı olarak görülmesi ve kadın ve erkeklere ilişkin rol beklentilerinin bu değerler doğrultusunda şekillenmesi kız öğrencilerin eğitime katılımlarını da etkileyebilmektedir. Ailelerin kız ve erkek çocuklarının eğitime yönelik bakış açılarının farklı olduğunu belirten katılımcılar, erkek çocuklarının eğitiminin öncelikli görüldüğüne, kızlar için ise okuma yazma gibi temel becerilerin yeterli bulunduğuna vurgu yapmışlardır. Benzer sonuçlara farklı çalışmalarda da rastlanmaktadır. Dilli (2006) kız çocukları için okuma yazmanın yeterli görülmesinin, Tunç (2009) ise ailelerin kültürel inanç ve değerlerinden kaynaklanan önyargıların kız çocukların eğitime katılımlarını engellediğini belirlemişlerdir.

Araştırma sonucunda, kız öğrencilerin ortaöğretime katılımlarına engel oluşturan kategorilere ilişkin alanyazındaki çalışmalardan farklı olarak cinsiyet özelliklerine bağlı engeller kategorisi elde edilmiştir. Kız öğrencilerin cinsiyet özelliklerinin aile, okul ve sosyal çevredeki yorumu ortaöğretime devam etmelerinin önünde engel oluşturabilmektedir. Bu durum engel kategorileri arasındaki ilişkiyi açığa çıkarması bakımından önemlidir. Bu çalışmada cinsiyet faktörünün ortaöğretime katılımdaki etkisinin önemine vurgu yapmak için aile, okul ve sosyal çevrenin cinsiyete bakış açısı, cinsiyet özelliklerine bağlı engel temasında toplanmıştır.

Özellikle sosyal çevredeki kadınların toplumsal yaşamdaki rolleri, çevredeki insanların cinsiyet kalıpyargıları, kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi ve çevredeki kadınların eğitimle ilgili yaşantılarının boyutları kız öğrenciler için dezavantaj yaratabilmektedir (Dilli, 2006; Rankin ve Aytaç, 2010; Doğutaş, 2011). Kadınların eğitim düzeyinin düşük olması ve içinde bulunulan çevrenin, kadın ve erkek kimliklerine yönelik cinsiyet kalıpyargıları kadınların toplumsal yaşama

katılımını önemli ölçüde sınırlandırabilmektedir. Eğitim düzeyi düşük olan kadınların, iş gücüne katılmaması ve ev ile ilgili işler ve çocuk bakımı gibi geleneksel işleri üstlenmesi, kız çocuklarına ilişkin cinsiyet kalıpyargılarının da devamlılığına neden olmaktadır. Kadınlara ilişkin geleneksel cinsiyet rolleri kız çocuklarının da aynı rolleri üstlenmesi beklentisine yol açabilmektedir. Kız çocuklara ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar yüklenmekte bu nedenle okula gönderilememektedir. Katılımcılar, okula gittikleri dönemlerde dahi ev işleri ve çocuk bakımını üstlendiklerini bu durumun kimi zaman okula gitmelerine engel oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca evle ilgili olarak üstlendikleri sorumluluklarının, okula yönelik faaliyetlere zaman ayıramamalarına neden olduğunu belirterek bu durumun derslerindeki başarıyı olumsuz etkilediğine de vurgu yapmışlardır

Kız çocuklarına ilişkin sosyal çevredeki cinsiyet rollerine dair beklentilerden biri de ergenlik yaşına geldiklerinde evlilik için hazır oldukları düşüncesidir. Katılımcılar yaşadıkları çevrede kız çocukları için temel eğitimin yeterli görüldüğünü *“okuma yazma bilsin yeter”* düşüncesinin yaygın olduğunu ve ergenlik yaşının *“evlilik çağı”* olarak değerlendirildiğini ifade etmişlerdir. Çevredeki kadınların erken yaşta evlenmiş olmaları da bu durumun yanlış olmadığına ilişkin düşüncelerin devam etmesine neden olabilmektedir.

Kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki cinsiyet özelliklerine bağlı önemli engellerden biri de kız çocukların eğitiminin yatırım olarak değerlendirilmemesidir. Eğitimin meslek edinimi, ekonomik kazanç, toplumsal statü gibi kazanımları olsa da kız çocuklarının eğitimi getirisi olmayan bir yatırım olarak değerlendirilebilmektedir. Katılımcıların belirttiği *“biz okutacağız kocası yiyecek”*, *“zaten evlenecek boşuna masraf”* gibi düşünceler kız öğrencilerin üst öğrenim basamaklarına devam etmelerinin önünde büyük engeller oluşturmaktadır. Araştırmanın yapıldığı çevrelerde ev dışında çalışan kadınların büyük bir çoğunluğunun tarım işçisi olması ya da düşük gelirli işlerde çalışması ailenin ve çevredeki eğitim getirilerine yönelik beklentilerin de düşmesine neden olabilmektedir. Ayrıca sosyal çevreyi oluşturan bireylerin kız çocuklarının eğitimde başarılı olamayacağına ilişkin düşünceleri de önemli bir engel oluşturmaktadır. Geleneksel yapıdaki çevrelerin kız çocuklarının eğitimini desteklememesi ve bu nedenle kızların üst öğrenim basamaklarına devam edememesi, sonraki kuşaklar açısından da kızların başarılı olmayacağına ilişkin düşünceleri sürdürebilmektedir. Katılımcılar yakın çevrelerinde üst öğrenim basamaklarına devam eden kız öğrencilerin bulunmamasının bu durumu pekiştirdiğine vurgu yapmışlardır. İçinde bulunulan sosyal çevrede üst öğrenim basamaklarına devam eden rol model kız öğrencilerin olmaması kadar, devam eden kız öğrencilerle ilgili olumsuz örnekler ailelerin okula ve öğrenciye yönelik güven duygusunu olumsuz etkileyebilmektedir. Katılımcılar, yakın çevredeki okullarda ya da okul çevrelerinde yaşanan *“okuldan kaçma, evden kaçma, erken yaşta hamilelik”* gibi olumsuz örneklerin ailelerin, kendi çocukları açısından kaygılanmalarına yol açtığını bu nedenle ailelerin kızlarının okula gitmelerine karşı çıktıklarını belirtmişlerdir. Erkek öğrencilerle ilgili *“kavgı, madde kullanımı, okula devamsızlık”* gibi olumsuz örneklerin ise erkek çocukların eğitiminin önünde engel oluşturmadığına dikkat çekmişlerdir. Bu durumun eğitime katılım üzerindeki etkisine ek olarak Adıgüzel (2011) yaptığı çalışmada kızlar hakkında dedikoduların yayılması, erken yaşta evlilik, medya ve çevrenin olumsuz etkisi gibi durumların kızların okulu terk etmelerinde de önemli faktörler oluşturduğunu belirlemiştir.

Araştırma sonucunda ortaöğretime katılımda öğrencilerin akademik başarılarının ve kişisel özelliklerinin de belirleyici olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, ailelerinin eğitime devam kararları üzerindeki önemli faktörlerden birinin okul ve sınav başarısı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sonuca benzer şekilde Özbaş da (2012) yaptığı çalışmada ilköğretimdeki başarının ve başarısızlığının, ortaöğretimde okullaşma üzerinde önemli etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öğrencilerin akademik başarılarının aile özelliklerine ilişkin engel kategorisi ile ilişkisi dikkat çekicidir. Öğrencilerin başarı düzeylerinin düşük olmasında aile özelliklerinin önemli etkisi bulunmaktadır. Ailelerin gelir düzeyinin düşük olmasından kaynaklı kız öğrencilerin işgücüne katılması, ev işlerini ve çocuk bakımını üstlenmesi öğrencilerin akademik başarılarını olumsuz etkilemektedir.

Uygun fiziki koşulların sağlanmasının dersteki başarıyı etkilediği söylenebilir. Ailedeki birey sayısının fazla olması çocuklar için ayrı odaların olmasını engellemekte ve uygun ders çalışma ortamlarının da yaratılmamasına neden olmaktadır. Bu durum öğrencilerin okul başarısını olumsuz etkileyebilmektedir.

Öğrencilerin akademik başarılarının yanı sıra akranlarıyla kurdukları ilişkilerde ortaöğretime katılımlarını belirleyebilmektedir. Öğrencilerin akranlarından büyük olması, okula yönelik duygu ve düşüncelerini etkilemesi bakımından önemlidir (Roby, Lambert ve Lambert, 2009). Aileleri tarafından eğitimi desteklemeyen kız öğrencilerin okula başlama yaşı normalde beklenen yaştan üstüne çıkabilmektedir. Akranlarından yaş olarak büyük olduklarını belirten bazı katılımcılar, akranlarıyla iletişim kuramadıklarını, fiziksel görünüşleri ya da yaşları nedeniyle utanç duygusu yaşadıklarını ifade etmiş ve bu durumun özgüven duygularını da olumsuz etkilediğine dikkat çekmişlerdir.

Araştırma sonucunda öğrencilerin aile, cinsiyet ve bireysel özelliklerinin yanı sıra ortaöğretime katılımlarında okul özelliklerinin de etkili olduğu gözlenmiştir. Okulların fiziki özellikleri, okula uzaklık, okul güvenliği, okul masrafları gibi engel kategorilerine önceki çalışmaların sonuçlarında da rastlanmaktadır (Kane, 2004; Hoşgör ve Smits, 2006; Roby, Lambert ve Lambert, 2009; Bakış ve diğerleri, 2009).

Okullaşma oranlarını artırmanın önemli yollarından birinin öğrenciler için yeter sayıda ve yeter koşullara sahip öğrenim kurumlarının sağlanması olduğu söylenebilir. Ortaöğretim kurumlarının sayıca az olması ve öğrencilerin ilköğretimden sonraki sınav başarılarına göre ortaöğretim kurumlarına yerleştirilmeleri öğrenciler için çeşitli masraflar yaratabilmektedir. Katılımcılar, yaşadıkları bölgede ortaöğretim okullarının olmamasının aileleri için servis ücreti, okul aidatı, ders kaynakları gibi ekstra masraflar çıkardığına ve ailelerinin gelirlerinin bu masrafları karşılamak için yeterli olmadığına vurgu yapmışlardır. Ayrıca bazı katılımcılar, okul ile ev arasındaki mesafenin fazla olmasının ailelerin okul güvenliğine ilişkin kaygı duymalarına neden olduğunu ve ailelerinin kendilerini uzak mesafeli okullara göndermekten çekindiklerini belirtmişlerdir. Bu durum okul özellikleri ile aile özellikleri kategorileri arasındaki ilişkiyi de göstermektedir. Okulların özellikleri ailenin eğitime ilişkin kararlarını etkileyebilmektedir.

Okulların fiziki koşulları kadar eğitim öğretimin niteliği de katılım oranları üzerinde belirleyicidir. Ülkemizde ortaöğretime ve yükseköğretime geçişler sınavla gerçekleşmektedir. Ancak okulların fiziki koşullarının yetersiz olması, derslik başına düşen öğrenci sayısının fazla olması gibi nedenlerle okuldaki öğrenim, sınav başarısı için yeterli olmamakta bu durum öğrencileri ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarına yerleşebilmek için özel ders almaya ya da dersane gibi kurumlara devam etmeye yöneltebilmektedir. Bu durum ailelerin eğitime yönelik masraflarını artırmakta ve düşük gelirli ve kalabalık ailelerin bütün çocuklar için bu masrafları karşılayamamasına neden olabilmektedir. Katılımcı ifadeleri incelendiğinde kız öğrencilerin ortaöğretime devam etmelerinin önündeki önemli engellerden birinin de ortaöğretime devam etmeleri durumunda dersane ya da özel ders imkanlarından yararlanabilme olanaklarının aileleri için karşılanamayacak masraflar yaratması olduğu gözlenmektedir.

Okulların fiziksel özelliklerinin yanında okul içi süreçlerde gözlenen tutum ve davranışlar da öğrenci katılımı açısından belirleyici olabilmektedir. Öğrencilerin okula yönelik duygu ve düşüncelerini öğretmenlerin tutumları ve akranlarla kurulan ilişkiler önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Aile ve sosyal çevrede karşılaşılan cinsiyet kalıpyargıları, öğretmenlerin kız ve erkek öğrencilere ilişkin davranış beklentilerine de yansıtılabilmektedir. Bazı katılımcılar, sınıf içinde ya da okulda yaşanan sorunlarda öğretmenlerinin, kız öğrencilerin olumsuz davranışlarına, erkek öğrencilerin olumsuz davranışlarından daha sert tepkiler gösterdiğini, bu durumun güven duygularını olumsuz etkileyerek kendilerini ifade edememelerine neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuçlar öğrenci-okul-aile kategorileri arasındaki ilişkiyi de ortaya çıkarmaktadır. Öğrencilerin güven duygularının gelişmemesi ve kendini ifade edememeleri derslere katılım göstermemelerine neden olarak akademik başarılarını da düşürebilmektedir. Bu durum ise ailelerin ve öğrencilerin eğitime katılıma ilişkin kararlarını olumsuz etkileyebilmektedir.

Araştırma sonucunda kız öğrencilerin ortaöğretime katılımları üzerinde sosyal çevreye bağlı özelliklerin de engel oluşturduğu gözlenmiştir. Sosyal çevre içinde yer alan insanların eğitime bakış açısı, gelir düzeyi, cinsiyet kalıpyargıları ile kültürel değer ve inançları da kız öğrencilerin eğitiminin önünde engeller oluşturabilmektedir (Dilli, 2006; Tunç, 2009; Doğutaş, 2011; Adıgüzel, 2011). Katılımcılar yaşadıkları çevrede gelir düzeyinin ve eğitim düzeyinin düşük olmasının eğitime ilişkin kararları olumsuz etkilediğini, kız çocuklarının eğitiminin desteklenmediğini, erken yaşta evliliklerin yaşandığını, kızlar için okuma yazmanın yeterli görüldüğünü ifade ederek bu durumun kendileri için engel oluşturduğuna dikkat çekmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

İlgili alanyazın incelendiğinde kız öğrencilerin ortaöğretim düzeyindeki eğitime katılımlarının ekonomik büyüme, nüfus, sağlık, demokrasinin gelişimi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ile doğrudan ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle kız öğrencilerin ortaöğretime katılımlarının önündeki engellerin giderilmesi önem kazanmaktadır. Bu araştırma sonucunda kız öğrencilerin ortaöğretime katılımlarının önünde aile, cinsiyet, öğrenci, okul ve sosyal çevre özelliklerine bağlı engeller olduğu tespit edilmiştir.

- Ailelerin gelir düzeyinin ve eğitim düzeyinin düşük olmasının, kalabalık bir yapıya sahip olmasının, ebeveynlerin hastalık ya da engellilik durumlarının ve buna bağlı olarak bakıma muhtaç olmalarının, ebeveynlerin boşanmış olması ya da hayatta olmaması gibi durumların, ebeveynlerin iş koşullarının, eğitime bakış açısının olumsuz olmasının, okul faaliyetlerine yeterli düzeyde katılım sağlamamasının, okul çevresine güven duymamasının, dini inançlarının, kültürel özelliklerinin ve geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının,

- Ailenin ve sosyal çevrenin kız ve erkek çocuklarına bakış açısının, kızlar için temel eğitimi yeterli görmelerinin, kız çocuklarının eğitimi yatırım olarak değerlendirmemesinin, erken evliliklerin, okuldaki cinsiyetçi uygulamaların, çevredeki kadınların toplumsal yaşama katılımının sınırlı olması ve eğitimle ilgili yaşantılarında olumsuz örnekler bulunması durumunun ailelerin eğitime bakış açısının etkilemesinin,

- Öğrencilerin akademik başarılarının düşük olmasının, akranlarla olumsuz ilişkilerinin, ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar üstlenmesinin ve iş gücüne katılımının ve okul devamsızlığı yapmasının, evde uygun çalışma ortamının bulunmamasının, ana dilinin eğitim dilinden farklı olmasının, bu nedenlere bağlı olarak başarısız olma korkusu yaşamalarının ve özgüven eksikliği duymalarının,

- Okul içi süreçlerde akranlarla kurulan olumsuz ilişkilerin ve öğretmen tutumlarının, ortaöğretime yönlendirme çalışmalarının yetersiz olmasının, okul ya da sınıf değişikliğine bağlı olarak yaşanan uyum sorunlarının, yaşanan çevrede ortaöğretim kurumlarının olmamasının ve buna bağlı olarak ortaöğretime katılımın servis ücreti, okul harçlığı, araç gereç ihtiyacı gibi masraflarının olmasının, okul çevresinde yeterli güvenlik koşullarının sağlanmamasının,

- Sosyal çevrede yer alan bireylerin gelir düzeyinin düşük olmasının ve buna bağlı olarak kız çocuklarının eğitime bakış açısının olumsuz olmasının, üst öğrenime devam eden rol model kız öğrencilerin olmamasının ve kültürel özelliklerin ve dini inançların kız çocuklarının ortaöğretime katılımlarının önünde engeller oluşturduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sırasında katılımcılara ortaöğretim basamağına devam etmenin önemi ve devam edememe engellerine ilişkin çözüm önerileri hakkındaki fikirleri de sorulmuştur. Katılımcılar ortaöğretime devam etmenin kendileri için meslek edinme ve ekonomik kazanç sağlama, kamusal alana katılıma olanak tanıma, statü kazanma, şiddeti önleme, ileride çocuklarının okul faaliyetlerine destek olma gibi önemli getirilerinin olacağına da vurgu yapmışlardır. Ortaöğretime devam etmelerinin önündeki engellerin çözümüne ilişkin ise aşağıda belirtilen önerilerde bulunmuşlardır.

- *Aileleri ikna edici çalışmaların yürütülmesi,*
- *Burs olanaklarının sağlanması,*
- *Engellemelere ilişkin caydırıcı cezaların verilmesi,*

- Anadilde eğitim olanağının sunulması,
- Engellerin medya tarafından daha sık ele alınması,
- Yakın çevrede ortaöğretim kurumlarının açılması.

Kız çocuklarının eğitim düzeyinin artması gelecek kuşakların eğitim düzeyi açısından önemlidir. Kızların okullaşmasının önündeki engellerin çözülmemesinin sonraki kuşaklar için de aynı engelleri üretebileceğini buna bağlı olarak ülkeler açısından ekonomik ve sosyal kayıplara yol açabileceğini söylemek mümkündür. Bu nedenle okullaşmanın önündeki engellerin giderilmesi ve kız öğrencilerin ortaöğretim ve sonraki eğitim basamaklarına katılımı sağlanmalıdır. Bu amaçla uygulamaya yönelik sunulabilecek öneriler şu şekildedir;

- Kız öğrencilerin ortaöğretime katılımlarının önündeki en önemli engellerden biri ailelerin düşük geliri olmasıdır. Bu nedenle işsizlik oranlarının azaltılmasının, istihdam olanaklarının artırılmasının ve gelir dağılımının dengelenmesinin, ayrıca yoksul ailelerin çocuklarına burs olanaklarının sağlanmasının bu sorunun çözümünde etkili olacağını söylemek mümkündür.

- Öğrencilerin akademik başarıları ve eğitimlerine ilişkin kararları etkilemesi bakımından ebeveynlerin eğitim düzeyinin artırılması da öneriler arasında yer alabilir. Bu durumun uzun zamana yayılacağı düşünüldüğünde kısa vadede özellikle okuma yazma bilmeyen ailelere temel bilgi ve becerilerin kazandırılması eğitimin önemine ilişkin farkındalık yaratılmasına yönelik çalışmalar yapılması önerilebilir.

- Türkiye’de eğitim devlet okullarında parasız olsa da yakın çevrede okulun bulunmaması, ortaöğretime ve yükseköğretime geçişin sınav sistemine bağlı olması aileler için dershane, özel ders, ulaşım ücreti gibi masraflar yaratabilmektedir. Bu nedenle ortaöğretim okullarının sayılarının artırılması oldukça önemlidir. Ayrıca eğitimin niteliğinin artırılması, derslik başına düşen öğrenci sayılarının azaltılması, müfredattaki cinsiyet kalıpyargılarının çıkarılması da okula yönelik öneriler arasında yer alabilir.

- Anadili farkı, öğrencilerin okul başarılarına ve öğrencilerin okula yönelik duygu ve düşüncelerine olumsuz yönde yansiyabilmektedir. Anadil sorunlarının, eğitime katılım oranlarını artırma açısından gözden geçirilmesi katkı sağlayabilir.

- Ailelerin ve öğrencilerin ortaöğretimde farklılaşan kurum türleri hakkında bilgilendirilmesi, öğrencilerin ilgi ve istekleri doğrultusunda yönlendirilmesi için okullarda etkili rehberlik çalışmalarının yapılması da önerilebilecekler arasındadır.

- Kadınların iş gücüne ve kamusal alana aktif katılımı geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının aşılmasında etkili olabilir. Bu amaçla kadınlar için iş olanaklarının artırılması ve iş gücüne katılımının teşviki önerilebilecekler arasındadır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, A. (2013). Kız çocuklarının okullulaşma engelleri ve çözüm önerileri (Şanlıurfa Örneği). *Ekev Akademi Dergisi*, 17 (56), 325-344.
- Bakış, O., Levent, H., İnel, A. ve Polat, S. (2009). Türkiye’de eğitime erişimin belirleyicileri. Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- Blöndal, S., Field, S. ve Girouard, N. (2002). Investment in human capital through upper-secondary and tertiary education. *OECD Economic Studies* 34 (1), 42-86.
- Dilli, C. (2006). *Zorunlu eğitim çağında bulunan kız çocuklarının okula gitmeme nedenleri (Şırnak ili örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Doğutaş, A. (2011). An age of democracy and girls education in Turkey: cross-cultural and international analysis. *International Review of Turkish Studies* 1 (1), 8-19.
- Dollar, D. ve Gatti, R. (1999). *Gender inequality, income and growth: Are good times good for women? Policy research report on gender and development*. Washington: The World Bank
- Dünya Bankası. (2005). *Gençler için fırsatları genişletmek ve yetkinlikler oluşturmak orta öğretim için yeni bir gündem*. Washington: The World Bank.

- Dünya Bankası, (2011). *Dünya Kalkınma Raporu 2012: Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kalkınma*. Washington: The World Bank.
- Eğitim Reformu Girişimi. [ERG]. (2012). Eğitim İzleme Raporu 2011. 23 Nisan 2013 tarihinde http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/EIR2011.19.12.12.WEB_.pdf adresinden alınmıştır.
- Eğitim Reformu Girişimi. [ERG]. (2016). Eğitim İzleme Raporu 2015-2016. 13 Nisan 2017 tarihinde http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_E%C4%B0R_2015-16.pdf adresinden alınmıştır.
- Glesne, C. (2012). *Nitel araştırmaya giriş*. (Çev. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gültekin, F. (2001). Lise öğrencilerinin kendini açma davranışlarının kimlik gelişim düzeyleri açısından incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 231-241.
- Habacı, İ., İncekara, A., Türker, A., Atıcı, R. ve Habacı, Z. (2013). Türk eğitim sisteminde okullaşma sorunları. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 15 (2), 310-338.
- Hoşgör, A. G. ve Smits, J. (2006). Effects of family background characteristics on educational participation in Turkey. *International Journal of Educational Development*, 26, 545-560.
- Kane, E. (2004). *Girls' Education in Africa*. Africa Region The World Bank, Washington: The World Bank.
- Kavazanjian (2010). Addressing gender disparities: An investigation of nonformal education in Afghanistan. *Women's Policy Journal of Harvard*, 7, 39-50.
- McMahon, W. W. (2002). *Education and Development: Measuring the social Benefits*. New York: Oxford University Press
- MEB. (2013). Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği. 4 Haziran 2014 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/09/20130907-4.htm> adresinden alınmıştır.
- MEB. (2016). Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim. 14 Mart 2017 tarihinde http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/18024009_meb_istatistikleri_organ_egitim_2015_2016.pdf adresinden alınmıştır.
- Milli Eğitim Temel Kanunu, (1973), 4 Haziran 2014 tarihinde <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html> adresinden alınmıştır.
- OECD, (2011). Access to education, participation and progression, 20 Ekim 2012 tarihinde <http://www.oecd.org/education/highereducationandadultlearning/48631055.pdf> adresinden alınmıştır.
- Öztürk, N. (2005). İktisadi kalkınmada eğitimin rolü. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 1, 27-44.
- Özbaş, M. (2012). Kız çocuklarının ortaöğretimde okullaşma oranlarına etki eden nedenlere ilişkin algılar. *International Journal of New Trends in Arts, Sports and Science Education* 1 (4), 60-71.
- Psacharopoulos, G. ve Patrinos A. (2004). Returns to investment in education: A further update. *Education Economics*, 12 (2), 111-134
- Rankin, H. B. ve Aytac, A. I. (2006), Gender inequality in schooling: The case of Turkey. *Sociology of Education*, 79 (1), 25-43.
- Rihani, A. M. (2006). Keeping the promise: Five benefits of girls' secondary education. Washington: [Academy For Educational Development](http://www.academyfordevelopment.org/).
- Ritchie, J. ve Lewis, J. (2003). *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*. London: Sage Publications.
- Roby, L. J., Lambert J. M. ve Lambert J. (2008). Barriers to girls' education in Mozambique at household and community levels: An exploratory study. *International Journal Of Social Welfare*, 18, 342-353.
- Schultz, T. P. (1993). Returns to women's schooling. E. King ve A. Hill (Edt.) *Women's education in developing countries, barriers, benefits, and policies* içinde (ss. 51-100). Washington: The World Bank.
- Tan, M. (2011). Türkiye'de Kadınlar, Eğitim ve Gelişme. M. Carlson, A. Rabo ve F. Gök, (Edt.) *Çok Kültürlü Toplumlar da Eğitim: Türkiye ve İsveç'ten Örnekler içinde* (s. 113-133). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Tansel, A. (2002). Determinants of school attainment of boys and girls in Turkey: individual, household and community factors. *Economics of Education Review*, 21, 455-470
- Tansel, A. (2010). *Changing returns to education for men and women in a developing country: Turkey, 1994-2005*. International Economists Association Conference, Bonn Germany.
- Tansel, A. ve Daoud Y. (2011). [Comparative essay on returns to education in Palestine and Turkey](http://www.economicassociation.org/). *Turkish Economic Association*, 7, 1-39
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. [KSGM]. (2008). *Toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eğitim planı, 2008-2013*. Ankara: Fersa Ofset.

Tunç, İ. A. (2009). Kız çocuklarının okula gitmeme nedenleri Van ili örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 237-269.

TÜİK, 08.02.2017 tarihinde www.tuik.gov.tr adresinden alınmıştır.

UNESCO, (2012). World atlas of gender equality in education. 18 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/unesco-world-atlas-gender-education-2012.pdf> adresinden alınmıştır.

UNICEF (1995). Barriers to girls' education, strategies and interventions. 17 Nisan 2014 tarihinde http://www.unicef.org/teachers/girls_ed/BarrierstoGE.pdf adresinden alınmıştır.

UNITED NATIONS (2012). *Millennium Development Goals Report 2011*. New York. 16 Ocak 2013 tarihinde http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/%282011_E%29%20MDG%20Report%202011_Book%20LR.pdf adresinden alınmıştır.

Yalın, A., Levent, B., Eroğlu, Y. Ç., Cerrah, N. ve Sundur, T. Y. (2005). *Haydi kızlar okula: kız çocuklarının okullulaşmasına destek kampanyası öğretmen el kitabı*. Ankara: UNICEF.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2007). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (Güncelleştirilmiş 6. Baskı). Ankara: SeçkinYayınevi.

Yumuş, A. (2011). *Kalkınma planları çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutları*. Uzmanlık Tezi. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

Extended English Abstract

Introduction

Education is an important process that determines the economic and social characteristics of societies and directly affects the physical, social, cognitive and emotional development of individuals. When considering the effectiveness of the young population in the process of economic, social and cultural development, education at the secondary level which aims to develop youngsters' knowledge and skills gains importance.

As the education level of individuals increases, it will be easier to adapt to technical changes so that economic growth will also accelerate (Habacı, Ürker, İncekara, Atıcı ve Habacı, 2013). One of the important issue addressed in economic and social development policies is the education of women. Economic growth, social development, protection of the environment and social justice require the full and equal participation of women and men in the development process. In addition to this women must be seen as indispensable elements of economic and social development (Yumuş, 2011).

An important dimension of inequalities in education access in Turkey is the gender factor. The schooling rates of girls and boys in the upper education levels decrease compared to primary education and the difference between the sexes is increasing (Tan, 2010). When the related literature is examined, it is seen that there are various barriers to the participation of female students in different educational levels, resulting from the factors such as characteristics of the family, school and socio-cultural environment. The purpose of this study is to understand barriers that girls experience in transition to secondary education.

Method

The purpose of this study is to understand the barriers to education from the perspectives of the girls those who can not continue secondary education. Girls who graduated from primary education in 2011-2012 academic year but did not enroll in secondary education in Mersin province participated in the research.

In this study, interview method was used. The interview form used in data collection was developed by the researchers depending on the review the literature. The interview form includes 26 questions about family related barriers, school-based barriers, and socio-cultural barriers that are considered to represent the main dimensions of barriers in front of secondary school attendance of girls. The interview form was administered on a sample consisting of 26 girls who completed primary education but did not enroll to secondary education in Akdeniz (14 participants), in Toroslar (7 participants) and Yenişehir (5 participants) which are central districts of Mersin. The interviews have

been tape recorded by getting the permission from the participants. The recorded interviews were content analyzed.

Results

According to the results of the analysis, the barriers preventing girls to attend the secondary education were determined as five themes. These themes are listed below.

1. **Barriers based on family characteristics:** low income and education level of the parents, crowded structure of the family, parents' illnesses or disabilities and their need for care, absence of parents (either divorced or died), parents' working conditions, negative perceptions on education, insufficient participation in school activities, not trusting the school environment, religious beliefs, cultural characteristics and traditional gender stereotypes.
2. **Barriers based on gender:** family's and social environment's attitudes towards boys and girls, thought of seeing basic education enough for girls, not assessing girls' education as investment, early marriage, sexist practices in school, women role models' limited participation in social life and their negative experiences in education.
3. **Barriers based on student characteristics:** the low academic achievement levels of the students, negative relationship among peers, housework and child care, as well as participation in the workforce and school absenteeism, no suitable study environment at home, difference between family language and school language, the fear of failing and the lack of confidence due to these reasons.
4. **Barriers based on school characteristics:** effects of negative relationship among peers and with teachers, insufficient secondary school orientation studies, adaptation problems experienced due to school or class change, absence of secondary schools in the near environment, secondary school attendance costs (such as service fee, school allowance, need for equipment), insufficient security conditions around the school.
5. **Barriers based on social environment:** the negative views of people in social environment on girls' education, effects of low the income level of people in social environment on this viewpoint, absence of role model girls continuing their education, cultural characteristics, and religious belief.

Conclusion and Discussion

The increase in the education level of girls is important for the educational level of future generations. It is possible to say that unresolved barriers to girls' schooling could lead to the same barriers for later generations, which in turn could lead to economic and social loss in terms of countries. For this reason, the barriers to schooling must be eliminated and girls' participation in secondary and later education levels should be ensured.

At the end of the study some suggestions can be made moving from the findings the research.

- For the barriers based on family characteristics; reducing unemployment rates and increasing employment opportunities, provision of scholarship opportunities for children of poor families, increasing the educational levels of parents in terms of influencing the decisions about the academic achievement and education of their pupils, studies for acquiring basic knowledge and skills for illiterate parents, studies on creating awareness about the importance of education,
- Increasing the number of secondary schools, increasing the quality of education, reducing student numbers per classroom, removing gender stereotypes in the curriculum, dealing with language problems of children who have different family language,
- Informing parents and students about different types of institutions in secondary education, conducting effective guidance studies in schools to orient students towards their interests and desires,
- Increased employment opportunities for women and incentives for participation in the workforce can be suggested.